No. (10) (3) [illegible]

[illegible]

11×4½ complete

Purash charn chandrika

By

Devendra Ashram 11×4½ complete

Subject Tantra

पुरुषचरण चन्द्रिका; परिव्राजका कृत ? ॥

४७ पत्रक ॥ ल० अ० ११ पं० प्र० पू०

ह० लि०

पु॰मं
१

श्रीगणेशायनमः श्रीगुरुचरणकमलेभ्योनमः प्रणम्यज्ञानकीलालंदेवंध्यायमधीमता क्रियते
मंत्रचंद्रालोकगुरुस्मरणग्रंथिका अशेषशास्त्रांबुधिपारदृश्वाविशेषतोमांत्रिकचक्रवर्ती उपासकानां
हितहेतवेमंत्राणांगुरुःस्वक्रियायोविशदीकरोति सस्वेवमंत्रशास्त्रेवहवोग्रंथास्तथापिसुविशेषैः सर्वोपका
रसिद्धहेतवःस्वाख्यंदीपिकाजयति कागमस्यातिगंभीरोमार्गोऽहंकातिमंदधी कथंचित्संतरिष्यामिसा
पकाहष्टहेतवा मंत्रमहोदधिमभ्याघखिलमपिविशेषादितेस्यासरजालेतन्नत्वोवस्यशक्तीनेवयजन
मंत्रयोगपीठस्यार्चनं तत्रदेवस्यसम्यगावरणमयजपास्यापिकल्पोक्तसंख्याहोमहवनेचतस्याखिल।
यजनविधिस्तावन्मत्राधिकारः सोकथ्यंणमहत्त्वमस्येमृदेशानादिस्तोऽत्रवे गुरोर्भक्तिश्चरसत्त्यसमा
लेप्रयोजनं स्थानेभस्येतथावारम्भासनंजपमालिका जपोमहास्तथाकीलापोगुर्वादिवंदनेभू
तशुद्धिस्तथाप्राणप्रतिष्ठामातृकान्यस्थितिः प्राणायामास्ततः पीठन्यासोमूलमनोस्तथा अंतर्यागा
स्तथावाह्यपूजाप्रांतसंस्थितिः वाह्यपूजाप्रसंहेयात् एजनंचपुरश्चर्या सिद्ध्युपायप्रयोग्या
नः कुंडानांचैवलक्षणं सम्यक्पंचकुंडस्यलक्षणंस्रुकस्रुवोर्विधिः होमस्यतर्पणस्यापिमार्जन

१

[illegible] No(1) 11×6½ complete

पुरश्चरणचन्द्रिका

459

459

स्यापि कीर्त्तनं प्रातः शिरसि शुक्लाब्जे द्विनेत्रं द्विभुजं गुरुं वराभययुतं शांतं स्मरेत्तन्नामपूर्वकं नमो
स्तु गुरवे तस्मा इष्टदेवस्वरूपिणे यस्य वाक्यामृतं हंति विषं संसारसंज्ञकं गुरुर्ब्रह्मा गुरुर्विष्णु गुरुर्दे
वो महेश्वरः गुरुरेव परंब्रह्म तस्मात्तं सदा समर्चयेत् प्रसन्ने तु गुरौ सर्वसिद्धिरुक्ता मनीषिभिः यथा
शिवस्तथा विद्या यथा विद्या तथा गुरुः गुरुणा दर्शितं तत्त्वं न तत्त्वं ज्ञानमन्यथा भवेत् गुरौ सन्निहिते य
स्तु पूजयेद्देवमग्रतः स दुर्गतिमवाप्नोति पूजा च विफला भवेत् शिवे रुष्टे गुरुस्त्राता गुरौ रुष्टे
न कश्चन अविद्यो वा सविद्यो वा गुरुरेव तु दैवतं अमार्गस्थो यमार्गस्थो गुरुरेव सदा गतिः प्र
तिपद्य गुरुं यस्तु मोहाद्विप्रतिपद्यते स कल्पकोटि नरके पच्यते पुरुषाधमः आयांतमग्रतो गच्छे
द्गच्छंतं तमनुव्रजेत् आसने शयने वापि न तिष्ठेदग्रतो गुरोः अनुज्ञाप्य प्रतिष्ठेत नैव पापमवा
प्नुयात् यत्किंचिदन्नपानादि प्रियं द्रव्यं मनोरमं समर्प्यं गुरवे पश्चात्स्वयं भुंजीत नित्यशः महा
धकारमध्यस्य यथा दीपः प्रकाशकः अज्ञानतिमिरांधस्य गुरुरेव प्रकाशकः यथा सिद्धरस
स्पर्शात्ताम्रं भवति कांचनं सन्निधाने गुरोरेवं शिष्यः शिवमयो भवेत् मंत्रेन देवता पांचनथा

पु॰ श्रं॰
२

मंत्रप्रदे गुरौ त्रिषु भक्तिः सदा कार्या सिद्धे प्रथमसाधनं यस्य देवे च मंत्रे च गुरौ च त्रिषु निश्चला न व्यव
च्छिद्यते भक्तिस्तस्य सिद्धिरदूरतः मंत्रात्मा देवता ज्ञेया देवता गुरुरूपिणी तेषां भेदो न कर्तव्यो यदिच्छे
च्छुभमात्मनः तीर्थात्मंत्रोपदेशश्च श्रद्धा च जपकर्मणि फले प्रतीतिर्विश्वासश्चैव न सिद्धेस्तु लक्षणं अन
कूलं मनो लब्ध्वा शिष्यो वक्त्रगुणं गुरोः भक्तिश्रद्धेष्टदानादि विरोपास्ते प्रसादितान् तन्मंत्रोक्तफलावा
प्तये पुरश्चर्यां समाचरेत् यथानः संप्रवक्ष्यामि पोरश्चरणिकं विधिं विना येन न सिद्धः स्यान्मंत्रो व
र्षशतैरपि कृतेन येन लभते साधको वांछितं फलं पुरश्चरणसंपन्नो मंत्रो हि फलदायकः अतः
पुरश्क्रियां कुर्यान्मंत्रवित्सिद्धिकांक्षया सम्यक्सिद्धैकमंत्रस्य नासाध्यं विद्यते क्वचित् बहुमंत्र
वतः पुंसः का कथा शिव एव सः किं होमैः किं जपैश्चैव किं मंत्रन्यासविस्तरैः सरहस्यानां हि मं
त्राणां यदि न स्यात्पुरस्क्रिया पुरस्क्रिया हि मंत्राणां प्रधानं बीजमुच्यते जीवहीनो यथा देही सर्व
कर्मसु न क्षमः पुरश्चरणहीनोऽपि तथा मंत्रः प्रकीर्तिताः आदौ पुरस्क्रियाकर्तुः स्थानं नैयत्यमु
च्यते पुण्यक्षेत्रं नदीतीरे गुहा पर्वतमस्तके तीर्थप्रदेशाः सिंधूनां संगमः पावनं वनं उद्यानानि

२

विविक्तानि बिल्वमूलं नदं गिरि तुलसीकाननं गोष्ठं वृषहीनः शिवालयः अश्वत्थामलकीमूलं गो
शालाजलमध्यमः देवतायतनं कूलं समुद्रस्य निर्जनं गृहं गुरूणां सन्निधाने च चित्तैकाग्र्यस्थलं तथा प्र
लम्ब्यादिकं चैव तत्तत्कल्पप्रकाशितं एषामन्यतमे स्थाने माभिस्वजपमाचरेत् ततोभक्ष्यमभक्ष्यं च मंत्रि
णां परिहृद्यमहं वेदाचाराश्रिप्रज्ञानां सुवीनां श्रीमतां सतां सत्कुलेस्थाननातीनाभिसाशीलाग्रजन्मनो
भैजानो वाहूविष्यान्नं शाकं यावकमेव च पयोमूलं फलं वापि यद्यज्ञोपपद्यते ब्रह्मयज्ञोपभुंजीत मध्य
पत्रविवर्जितं दृष्टं ब्राह्मणो नरे विल्समे ध्यापत्रं मद्देश्वरः मधुमांसेन यात्रारं लवणं तैलमेव च अश्वपर्क्षु
षितं चैव तिः स्नेहं कीदृह्रषितम् कां निकं गंजनं विल्वकलं जं लसनं विष मसूरं कोद्रवं माषं मंदं कंच
णकादिकं लोवूलं कौम्प्यपात्रं च दिवाभोजनमेव च एवमादीनि चान्यानि वर्जे साधकोत्तमः अन्य
थाभोजनादोषान्निहिद्धानिः प्रजायते जपकर्मे स्वल्पत्यपश्चात्कर्मस्वकृत्वान्नं मंत्रेसाधयमा
नस्तु त्रिसंध्यं देवमर्च्चयेत् द्विसंध्यमेकसंध्यं वा नमंत्रं केवलं जपेत् आसनं स्वागतं चार्घ्यं पाद्यमा
चमनीयकं मधुपर्क्काचमस्नानवसनाभरणानि च सुगंधसुमनोधूपदीपनैवेद्यवंदनं प्रयोजये

१.श्र
२

दर्शनाद्यामुपचारांश्च षोडश अर्घ्यपाद्याचमनीयमधुपर्काचमनान्यपि गंधादयो निवेद्यांता उपचारादश
शक्रमात् गंधादयो निवेद्यांताः पूजा पंचोपचारिकी उपचारैर्यथाशक्ति देवतामनुपूजयेत् उपज
मान्नपानीयैः स्नानाचमनभोजने एकाग्रमस्थितो नित्यं गत्वा वंदेत्स्वकं गुरुम् प्रणमस्तद्दिशाम्यत्र
देवतावंदनं सदा नित्यं नैमित्तिकं कर्म्यात्संसर्गं साधुभिः सदा स्नायाच्च पंचगव्येन केवलामल
केनवा श्रुतिस्मृतिपुराणोक्तमंत्रैः स्नापादनंतरं प्रोक्तो त्रिषवणस्नानमन्यथा हि सकृन्मया अस्ना
तस्य फलं नास्ति न चानर्ध्यंपतः पितृन् अन्यानि काम्यकर्माणि न पाखंडसाधुसमागमं स्त्रीशूद्रप
तितन्नाम नास्तिकाशिष्टभाजनं असत्यभाषणं चोक्तिं कुटिलां परिवर्जयेत् सत्यनापि न भाषेत
त्रपह्रोमार्ष्टं नातिष्ठ वर्ज्ययेद्गीतवाद्यादिश्रवणं नस्यदर्शनं अभ्यंगं धूलेपंच पुष्पधारणमेवच
मैथुनं नत्यकथालापं तद्गोष्ठीं परिवर्जयेत् अस्नानो चहिर्नाम्न्यूढानविप्रो नैव स्पर्शेत्तथा म्यनेड्स्या
दकस्नानमनिवेदितभोजनं प्राणिहिंसा न कुर्वीत उत्तमस्मरणात्कृत्वरः गोमूत्रभूषादिकं न तत्कालो
क्तविधिवच्चरेत् विहायवह्निं नहि वस्तुकिंचिद्दाह्यं परेभ्यः सतिसंभवेच असंभवे तीर्थे वह्नि

२

विष्णुहास्यवोतिनिर्दिष्टेप्रतिमत्स्यजन्यात्‌ तथासमर्थ्यः नित्यं विष्णुहापल्वितयावहिनमात्रभस्यं गृहन्‌।
तिरागास्यपिकं नसिद्धिः प्रजापतेकल्पशान्तेरमुष्य उक्तानिमुनिभिः पांति आसनानिशामय सर्वसिद्धिया
र्थं वर्म्मस्थानसिद्धिमगाजिने वस्त्रासने रोगहरं वेत्रजंश्रीविवर्द्धनं कौशेयं पौष्टिके प्रोक्तं कौचने दुःख
मोचनं अभिचारे कृष्णवर्णरक्तं वश्यादिकर्मणि शांतिके धवलं प्रोक्तं चित्रकं सर्वकर्म्मसु स्तंभने गजच
र्म्म स्यान्मारणे माहिषं तथा मेषीचर्म्म तथोच्चाटे तद्विद्वेषे वशकर्मणि विद्वेषे जंबुकं प्रोक्तं भवेद्व्याघ्रचर्म्म
शांतिके वंशासने च दारिद्र्यं दौर्भाग्यं दारुजासने धरण्यां दुःखसंभूतिः पाषाणे व्याधिसंभवः तृणा
सने यशोहानिः पल्लवे चित्तविभ्रमः इष्टिकायामपाधिः स्यादेतन्साधारणे जपे नादीक्षितस्योपवि
शेत्कृष्णसाराजिने गृही विशेषतिर्वनस्थश्च ब्रह्मचारी च सालानकः उग्रशग्निजो वरेण्यो च तरश्मस्त म
न्त्रितं एकहस्तं द्विहस्तं वा चतुरस्रं समंततः स्वस्तिकादिक्रमेणाथ विशेत्तत्रानिराकुलः स्वस्तिकं भद्रके
वीरं कूर्मं ममृताम कर्म्मकं गोमुखं कुक्कुटं मत्स्यपद्मं पश्चिमतानकं मायूरं नारकं सिंहं पादमेहं शा
वाहनं स्वस्तिकं पद्मकं वीरं सिंहं चालिचन्द्रम जपेप्रशस्तमन्वेषा मसंगादेवकीर्तितं इमानि स्वस्ति

वि

पु बं
५

काशीनिवसाम्येषांतल्लक्षणं जानूर्वोरंतरेसम्यक्कृत्वापादतलेउभे ऋजुकायःसमासीनःस्वस्ति
कंतदुदीरितं गुल्फौचवृषणस्याधःसीवन्याःपार्श्वयोःक्षिपेत् उभौपादौचपाणिभ्यांदृढंवध्वासुनि
श्चलः भद्रासनंभवेदेतत्सर्वव्याधिविनाशनं गुदंनिरुध्यगुल्फाभ्यांव्युत्क्रमेणसमाहितः कूर्मासनं
भवेदेतदितियोगविदोविदुः कुक्कुटासनवंधस्थोदोर्भ्यांसंवध्यकंधरां शेतेकूर्मवदुत्तानएतदुत्ता
नकूर्मकं सव्येदक्षिणगुल्फंतुपृष्ठपार्श्वेनिवेशयेत् दक्षिणेचतथासव्यंगोमुखंगोमुखंतथा प
द्मासनेतुसंयोज्यजानूर्वोरंतरेकरौ निवेश्यभूमौसंस्थाप्यव्योमस्थंकुक्कुटासनं वामोरुमूलार्पित
दक्षपादंजान्वोर्वहिर्वेष्टितदक्षदोष्णा प्रगृह्यतिष्ठेत्परिवर्तितांगः श्रीमत्स्यनाथोदितमासनंस्यात्
पादांगुष्ठौतुपाणिभ्यांगृहीत्वाश्रवणावधि धनुराकर्षणंकुर्याद्धनुरासनमीरितं प्रसार्यपादौ
भुविदंडरूपौदोर्भ्यांचपादद्वितयंगृहीत्वा जानूपरिन्यस्तललाटदेशोवसेदिदंपश्चिमतानमाहुः
धरावष्टभ्यधरांसम्यक्तत्पार्श्वाभ्यांकरयोर्द्वयोः हस्तयोःकूर्परेचापिस्थापयेन्नाभिपार्श्वयोः समुन्न
तशिरःपादोदंडवद्व्योम्निसंस्थितः मयूरासनमेतत्तुसर्वरोगहरंपरं भूमौस्वकेस्वकंस्थाप्यह

५

स्फिचोः कूर्परे तथा पादौ विदध्याद्वज्रकुर्यात्वज्रकासनमीरितं मेढ्रादुपरि निहितं सव्यं गुल्फं तथोपरि गु
ल्फान्तरं च निहितं मुक्तासनमितीरितं एतत्सिद्धासनं प्राहुरन्ये वज्रासनं विदुः मुक्तासनं वदंत्येके
प्राहुर्गुप्तासनं परे वामोरूपरि दक्षिणं च चरणं संस्थाप्य वामं तथा याम्योरूपरि पश्चिमेन विधिना
धृत्वा कराभ्यां दृढं अंगुष्ठौ हृदये निधाय चिबुकं नासाग्रमालोकयेत् एतद्व्याधिविघातकारि यमिनां प
द्मासनं प्रोच्यते गुल्फौ च वृषणस्याधः सीवन्याः पार्श्वयोः क्षिपेत् दक्षिणे सव्यगुल्फं च दक्षे गुल्फं च सव
व्यके हस्तौ जान्वोस्तु संस्थाप्य स्वांगुलीः संप्रसार्य च व्यात्तवक्त्रो निरीक्षेत नासाग्रं सुसमाहितः सिं
हासनं भवेदेतत्पूजितं योगिभिः सदा ३ भ्रान्तेः पादवद्धो शयनं तथा वासनं शवासनं भ्रान्तिहरं वि
श्रान्तिसाधनं जपमालाविधानं च तद्भेदास्तत्फलं तथा कथयिष्यामि संक्षेपान्मया लोहितकाम्य
या १ रुद्राक्षशंखपद्माक्षपुत्रजीवकमौक्तिकैः स्फाटिकैर्मणिरत्नैश्च हेमप्रवालवैद्रुमैः २ कुशाः
सुवर्णेहितैः सर्वैः पद्मबीजैरथाक्षकैः गर्दभाश्वनराणां च दंतैरभिचारिके ३ वैसवे च लक्ष्मी
लाभाय देवी तैर्गणेश्वरे त्रिपुरायाजपे रक्ताक्षैर्हारे रक्तचंदनैः ४ महाशंखमयी स्याद्या नीलसारस्वतेम

लौ तनस्तंत्रजपेमाला ह्यष्टाविंशतिरुद्रीरिता ५ रुद्राक्षैर्वैदिनामाला सर्वकामप्रसाधिनी निर्म्मिता शं
खमणिभिर्दृष्टं कीर्त्तिं च यच्छति ६ पद्ममालाउद्दिलस्फोटा शत्रुनाशकरी तथा पुत्रजीवाह्वयाउत्र
पस्पुर्धीयात्वासिद्धिदा ७ मुक्ताभिरचिता माला सौभाग्यं विपुलांश्रियं मंत्रमन्त्रानां सिद्धिं शांतिकं चा
प्यौष्टिकं मुक्तिं च ननुतेनेत्र हस्फाटिकाख्यस्तमालिका सारस्वते पद्मरागा उक्ला वधने तथा ९
सौवर्णी राजती माला सर्वान्कामान्प्रयच्छति सारस्वते प्रवालोत्थ्या वश्ये पिक्कधनागमे १० पापह
पकरी कौशी रुद्राक्षादिकृशां तकैः सर्वैरभिर्विरचिता नाममाला स्यात्कुरूपेनरणां ११ विसंजप
प्रकुर्वीत पर्वभिर्वर्लौ मालिका स्थिरेण मनसाभ्यस्ता सर्वान्कामान्प्रयच्छति १२ अङ्गुष्ठे नै? स्वरे
णानां माला प्रोक्ता श्रुवालकैः त्वरहंतेरथीमतेमेनुष्ठस्त्रा?तेनना १३ अपि तैर्निर्म्मिता मा
ला शास्त्रला नाभिनाभिनना मेनदंते रपोभतेः कृते?व्याजपमालिका १४ साध्यदेहभवे केशैः
प्रोतव्या हेषकर्म्मणि श्रंगुलीजपसंख्यानं नित्यमेव मुदाहृतं १५ पुत्रजीवैर्दशगुणं शतं
शं खैः सहस्रकं प्रवालैर्मणिरत्नेस्त्र दशसाहस्रकं मतं १६ तदेव स्फाटिकैः मौक्तिकैः मौक्तिकैर्ल

लमुच्यते पद्माक्षैर्दशलक्षं स्याज्जानते कोटिरुच्यते १७ हैमैर्हेमगुणा सैव सर्वैः शतगुणाधिका रुद्रा
ग्रथ्या वरारोहे स्रैरनंतगुणितं फलं १८ एतेषां मालामालाभिरपि स्यादमितं फलं मातृकावर्णसंभवमा
लया चिंतदेवतं १९ शतं वा यन्न दृष्टं वा सर्वसाधारणे जपे पंचाशद्भिः काम्यकर्मसिद्धिः स्याद्व्रतरुभ
वैः २० अष्टोत्तरशतैः सर्वसिद्धिः रुक्माङ्कतस्त्रजा मोक्षार्थी पंचविंशत्या धनार्थी त्रिंशतिं जपेत् २१
पु॰ पौसमविंशत्या पंचदश्याभिचारके अंगुलिजपं कुर्वन्नांगुष्ठे गुलिभिर्जपेत् २२ अंगुष्ठेन वि
ना कर्म कृतं तदफलं भवेत् कनिष्ठानामिकामध्या चतुर्थी तर्ज्जनी मता २३ तिस्रोंगुल्यस्त्रिपर्वा
स्तु मध्यमा चैकपर्विका पर्वद्वयं मध्यमाया जपकाले विवर्जयेत् २४ एतद्विमेरुविज्ञानी पाहयितत्र
मूलाग्रं आरभ्यानामिकामध्यात्प्रदक्षिणमनुक्रमात् २५ तर्जनीमूलपर्यन्तं जपेद्दशसुपर्वसु
अंगुलीर्न वियुंजीत किंचित्संकोचयेत्तले २६ अंगुलीनां वियोगेन छिद्रेषु स्रवते जपः अंगुल्यग्रेण
यज्जप्तं यज्जप्तं मेरुलंघने २७ पर्वसंधिषु जज्जप्तं तत्फलं निष्फलं भवेत् गणनाविधिमुल्लंघ्य यो जपे
त्तमप्रमादतः २८ गृह्णंति राक्षसा यस्माद्वियत्तं गणयेद्बुधः नित्यं जपं करे कुर्यान्न तु काम्यमवोयना

८

त् २९ अनुलोमविलोमस्थैर्बिंदुयुक्तान्तकान्तरैः स्वमेरुकैः मातृवर्णैः क्रमयोर्वर्णमालया ३ अस्ये
केवर्णपुटस्त्राजप्तमात्रास्तुः तिमसिद्धिदाः वैरिमंत्रा अपि न तु मत्र्यमंत्रास्तु किंपुनः ४ अथातो ग्रंथनेव
स्येमालानां तत्र वोधितं एकभक्तिविधायादौ साधकोऽग्रंथयेत्स्वयं स्वयं च माला ग्रथिता समंतु छन्नपार्थ्वे
ते चंदनमिश्रेन निषिध्यते चंदनसंनिधानान्मंत्रगात्रपुष्पस्य न चान्हमाला कृतनित्यक्रियः शुद्धः उ
के हहेतु मंत्रविल यथाकामं तथालाभात्लाक्षाणि निर्जीवयत्नतः अन्योन्यसमरूपाणि नातिस्थूल
कृशानि च कीटादिभिरदुष्टानि न जीर्णानि नवानि वे गव्यैस्तु पंचभिस्तानि प्रक्षाल्यं तत्र यत्कृतय
कृ ततोहि जेंदु एणस्त्रीनि मिश्रिते ग्रंथिवर्जिते त्रिगुणं त्रिगुणीकृत्य सूत्रं प्रस्ताल्य शद्बवत् सुक्षे र
कृतं यथाकृतसंपाती व एवाभिचारिके सूत्रं संपादयोहिहानि हसूत्रमथापि वा अक्षस्त्वयपवैर्नवा
कैः पद्माकारेणस्थापितैः सूत्रमणीश्च गंधांभः क्षालितानां तत्र निक्षिपेत् नागशक्तिमातृकोचस्य

८

त्रैचेव मणीनिष्ठप वित्रसप्त जपेत् जेतेनहर्यान्त्र्येव भक्तितः होमकर्मणि एवशक्तस्याहि गुणान् जपमाच
रेत् मणीन्मेकैकमादायसूत्रे वैयो जयेत्सुधी मुखेमुखं चसंयोज्य पुच्छे तत्योजयेत् गोपुच्छस

हर्षीमालायद्वासप्तत्यीकृतिः शुभा तत्सजातीयसेकसंमेरुत्वेनाग्रतोन्यसेत् एकैकमणिमध्येतुब्रह्म
ग्रंथिंप्रकल्पयेत् जपमालांविधायेत्थंततःसंस्कारमाचरेत् क्षालयेत्पंचगव्येनसद्योजातेनसज्जलैः
ॐसद्योजातंप्रपद्यामिसद्योजातायवैनमः भवेभवेनातिभवेभजस्वमांभवोद्भवायनमः वेदनागरु
गंधाद्यैर्वामदेवेनघर्षयेत् ॐवामदेवायनमो ज्येष्ठायनमः श्रेष्ठायनमो रुद्रायनमः कालाय
नमः कलविकरणायनमोबलविकरणायबलप्रमथनायनमः धूपयेत्कर्मघोरेण ॐअघोरेभ्यो
थघोरेभ्योघोरघोरतरेभ्यः सर्वेभ्यः सर्वसर्वेभ्योनमस्तेअस्तुरुद्ररूपेभ्यः लेपयेत्तत्पुरुषेण ॐतत्पुरुषाय
विद्महेमहादेवायधीमहितन्नोरुद्रःप्रचोदयात् मंत्रयेत्पंचमेनैवप्रत्येकंतुशतंशतं ईशानः
सर्वविद्यानामीश्वरःसर्वभूतानांब्रह्माधिपतिर्ब्रह्मणोधिपतिर्ब्रह्माशिवोमेअस्तुसदाशिवोम् मेरुंतुप
ञ्चमेनैवतन्तोमंत्रेणमंत्रयेत् संस्कृत्यैवंतुयोमालांतत्प्राणान्स्थापयेत्ततः एवंकृतास्तमालायांज
पेन्मातृकयासुधीः मातृकावर्णभेदेभ्यःसर्वमंत्रप्रसिद्धिरे अतः सकलमंत्राणांजपःकार्यस्त।
यासुना गुरुसंप्रदायतहस्ताद्दीक्षायाःसर्वसिद्धये गायत्र्यादिजपःसौविन्मालाग्रंथ्यामनोतिकाः न

हीत्स्यं श्वयनं क्वापि मंत्रशास्त्रे प्रकीर्तितं अशुचिर्न स्पृशेदेतां करभ्रष्टां न कारयेत् अंगुष्ठस्याग्रतो मालां
चालयेत्सुधीमानतः तर्जन्या न स्पृशेदेनां मुक्तिदो गणनाक्रमः मुक्तौ भुक्तौ तथा शान्तौ च मध्यमायां
जपेत्सुधी अंगुष्ठानामिकाभ्यां तु जपेदुच्चाटकर्मणि तर्जन्यंगुष्ठसंयोगाद्विद्वेषोच्चाटने ततः का
निष्ठांगुष्ठसंयोगाज्जपेन्मारणकर्मणि जपान्तकाले शिरसि मालां दत्वा विन्यासं गोपयेत् गुरुं प्रका
शयेद्विद्वान्न तु मंत्रं कदाचन अक्षमालां च मुद्रां च गुरोरपि न दर्शयेत् भूतराक्षसवेतालाः सिद्धग
न्धर्वचारणाः हरन्ति प्रकटं यस्मात्तस्माद्गुप्तं जपेत्सुधीः जीर्णे सूत्रे पुनः सूत्रं ग्रथयित्वा शतं जपेत् प्र
मादाद्गलिते हस्तात् च्युतमष्टोत्तरं जपेत् प्रमादात्पतिते हस्तात् च्युतमष्टोत्तरं जपेत् तद्विधिर्विहितः स्पर्शे
क्षालयित्वा यथोचितं जपमालाविधानेऽपि जपलक्षणमुच्यते जपः स्यादक्षरावृत्तिः स च भेदा
त्त्रिधा स्मृतः जपस्त्रिविधो ज्ञेयो वाचिकोऽपि मानसस्तथा अतोऽप्युपांशुरुद्दिष्टस्त्रिविधः परिकीर्ति
ताः हितीयोऽपि द्विधा मोक्षो जिह्वा विलम्बने ततः उच्चनीचस्वरितैः शब्दैः स्पष्टपदाक्षरैः मंत्रमुच्चा
रयेद्वाचा मंत्रं वाचिको जपः शनैरुच्चारयेन्मंत्रमीषदोष्ठौ प्रचालयेत् किंचिच्छ्रवणयोग्यः स्या

स्यादुपांशुः स जपः स्मृतः जिह्वाजपः स विज्ञेयः केवलं जिह्वया बुधैः विधायउश्चरन्मंत्रंमउक्तो मानसो
जपः उच्चैर्जपाद्विशिष्टः स्यादुपांशुर्दशभिर्गुणैः जिह्वाजपः शतगुणः सहस्रो मानसो जपः मानसः सि
द्धिकामैस्तु पुष्टिकामैरुपांशुकः वाचिको मारणे चैव प्रशस्तो जप ईरितः गृहे जपः समः प्रोक्तो गोष्ठे
शतगुणः स्मृतः पुण्यारण्ये तथारण्ये सहस्रगुण उच्यते अयुतं पर्वते पुण्ये नद्यां लक्षमुदीरितं कोटिर्दे
वालये प्राहुरनंतं शिवसन्निधौ देवतां हृद्गतां कृत्वा कृत्वा चहृदयं स्थिरं शिखादीक्षागुरुं ध्यात्वा जपेन्मंत्रं
समाहितः शनैः शनैरविस्पष्टमद्रुतं नाविलंबितं न न्यूनं नाधिकं वापि जपं कुर्याद्दिने दिने वैरंत।
र्यां विधिः प्रोक्तो न दिनं व्यतिलंघयेत् दिवसातिक्रमात्सोपि सिद्धिहीनोयः प्रजायते अनन्यमानसः
शांतः कालात्प्रभृति दिनावधि उक्तो विधिः कंचुकी नरनो मुक्तकेशो गलाहतः अपवित्रकरोऽशुद्धः प्र
लपन्न जपेत्क्वचित अयाञ्जलीकरो कृत्वा शिरसा प्रावृतेपि वा चिंतव्याकुलचित्तो वा क्रुद्धो भ्रां
तः क्षुधान्वितः निःशब्दानः शयानो वा गच्छन्नुत्थित एव वा रथ्यायामशिवस्थाने न जपेत्तिम
रोन्तरे उपानत्सह पादो वा यानशय्यागतोपि वा प्रसार्य न जपेत्पादौ सुक्कासनपव वा

नचान्यंभणितिहिक्कादिविकलीकृतमानसः मंत्रसिद्धिमवाप्नोतितस्मात्तत्परोभवेत् नैकवाससाजपे
न्मंत्रंबद्धशिखाकुलोपिवा पतितानमंमन्नानोदर्शनेभाषणेप्यते व्रनेग्ध्योवाप्रगानेन्यंभणेजप
मुत्सृजेत् उप्या याचमनंप्राणायामंषडङ्गकं कृत्वासम्यक्जपेच्छेषंयद्दासर्पादिदर्श
ने अथमुद्राप्रवक्ष्यामिसर्वतंत्रेषुगोपिताः याभिर्विरचिताभिश्चमोदंतेमंत्रदेवताः अर्च्चनेजप
कालेचध्यानेकाम्येचकर्म्मणि स्नानेवावाहनेशंखप्रतिष्ठायांचरक्षणे नैवेद्येचतथान्यत्रतत्त
त्कल्पप्रकाशिते स्थानेमुद्राःप्रलक्षिणलक्षिताः आवाहनादिकामुद्रानवसाधारणामताः
तथाषडङ्गमुद्राश्चसर्वतंत्रेषुयोजयेत् एकोनाविंशतिमुद्राविष्णोमताममनीषिभिः शंखचक्र
गदापद्मवेणुश्रीवत्सकौस्तुभाः वनमालातथाज्ञानमुद्राविल्वाख्यातथा वर्णमुद्रापुनःपर्शु
जगन्मोहीविकातथा गारुडाख्यातथामुद्राविलासस्तोषवर्द्धनी नारसिंहीहयग्रीवीधनुर्वारा
हीचम्मता काममुद्रातथाख्यातोषिवस्पृशामुद्रिका लिंगयोनित्रिशूलाख्यामालेष्टाभीमृगा
ख्यिका षडङ्गःखड्गकपालाख्यडमरुःशिवतोषदा सूर्यस्येवपद्माख्यासममुद्रागणेशितुः दंतपा

शांकुशाविघ्नपमुद्रानुकसंज्ञका: वीजपूरांकुयामुद्राविज्ञेयाशक्तिस्रजने पाशांकुशावराभीतिविद्रु
वेम्मंधनुश्शरा: सौवर्णीमुद्रिकाशैगोमुद्राशंके प्रियंकरा: लक्ष्मीमुद्रार्च्चनेलक्ष्म्या: वाहिमास्तु प्र
स्तिने अक्षमालातथावीणाव्याख्यापुस्तकमुद्रिका: सप्तजिह्वावयामुद्राविज्ञेयावह्निस्रजने ह
यामामुद्रिकाज्ञेयाक्षिप्रराधा: अस्त्रजने सुक्षोभद्रावणाकर्षावेशोन्मादासहेकुशा खेचरीवीजयोन्मा
ख्याविख्याग्नपरिकीर्तिता: कुंभमुद्राभिषेकेस्यात्पद्ममुद्रासनेसने कालकलीप्रयोक्तव्याविप्रप।
ग्रामकर्म्मणि गालिनीचप्रयोक्तव्याजलस्तंभनकर्म्मणि श्रीगोपालार्च्चनेवेणुर्न्हरेनारसिंहि
का वराहस्यचद्रंष्टागोवराहाख्याप्रदर्शयेत् हयग्रीवार्च्चनेचैवहयग्रीवीचदर्शयेत् रामार्च्च
नेधनुर्वाणमुद्रेप्रयुं:स्त्रपार्च्चने परशुरामस्यविज्ञेयाजगन्मोहनसंज्ञिका जगन्मोहनसंज्ञाया
कामुद्रानरवर्च्चने वासुदेवाह्वयार्ह्यानेकं नमुद्रान्तरह्वणे सर्व्वप्राच्चनेमुद्राप्राप्यनाख्याप्र
योजयेत् उद्देशान्क्रमासासाउक्तोतेलक्षणानित हस्ताभ्यांअंजलिंकृत्वानामिकामूलपर्व्वणो:
अंगुष्ठौनिक्षिपेत्सेयमुद्रात्वावाहिनीस्मृता अधोमुखीत्वियंचेत्स्यात्स्थापनीमुद्रिकामता उ।

क्षिप्तांगुष्ठमुखोस्तु संयोगात्संनिधापिनी ॥ अंतः प्रवेशितांगुष्ठा सैव संरोधिनी मता ॥ उत्तानमुष्टियु
गलाऽसम्मुखीकरणी मता ॥ देवतांगेषु अंगानां न्यासः स्यात्सकलीकृतिः ॥ सव्यहस्तकृतमुष्टिदीर्घ
ऽधोमुखतर्जनी ॥ अवगुंठनमुद्रेयं मभितो भ्रामिता मता ॥ अन्योन्याभिमुखाश्लिष्टकनिष्ठानामि
का पुनः ॥ तथैव तर्जनीमध्ये धेनुमुद्रा समीरिता ॥ अमृतीकरणं कुर्यात्तयासाधकसत्तमः ॥ अ
न्योन्यग्रथितांगुष्ठप्रसारितकरांगुली ॥ महामुद्रेयमुदिता परमीकरणे बुधैः ॥ प्रयोजयेदिति साम
न्यादेवतावाहनकर्माणि ॥ अंगन्यासस्य यामुद्रास्ताः सालक्षणमुच्यते ॥ अंगुष्ठारुजवोहस्तशाखा भ
वेन्मुद्रा हृदये शीर्षके च ॥ अधोंगुष्ठा खलमुष्टिः शिखायां करयोस्तथा वर्मणोस्युः नाराचमुष्टुद्धृतबा
हुयुग्मकांगुष्ठतर्जन्युदितो ध्वनिस्तु विष्वग्विषक्तः कथितास्त्रमुद्रा ॥ यास्त्रिनीतर्जनीमध्यमेस्तः नेत्र
त्रये तत्र भवेदना मा षडंगमुद्राकथिता यथावत् देवसवीना मुद्राकथ्यंते लक्षणान्यथा ॥ वामांगु
ष्ठं तु संग्रहस्य दक्षिणेन तु मुष्टिना कृत्वोत्तानं ततो मुष्टिमंगुष्ठं तु प्रसारयेत् ॥ वामांगुलस्तथाश्लिष्टाः सं
युक्ताः सुप्रसारिताः ॥ दक्षिणांगुष्ठसंस्पृष्टाः शंखमुद्रेयमीरिता ॥ हस्तौ तु सम्मुखौ कृत्वा संलग्नौ सुप्रसा

स्थितौ कनिष्ठांगुष्ठसंलग्नौ मुद्रैषा वक्रसंज्ञिका ॥ अन्योन्याभिमुखौ हस्तौ कृत्वा तु ग्रथितांगुली ॥ अंगुष्ठौ
मध्यमे भूयः संलग्नौ सुप्रसारितौ ॥ गदा मुद्रेयमाख्याता विस्मोसंतोषवर्द्धनी ॥ हस्तौ तु संमुखौ कृत्वा सन्न
तोन्नतांगुली ॥ तलांतर्मिलितांगुष्ठौ मुद्रैषा पद्मसंज्ञका ॥ ऊर्ध्ववामकरांगुष्ठेऽलग्नस्तस्य कनिष्ठया द
क्षिणा संलग्ना तत्कनिष्ठा प्रसारितः ॥ तर्जनीमध्यमानामाः किंचित्संकोच्य चालिताः ॥ वेणुमुद्रा भवेदेषा सुगु
ह्या प्रेयसी हरेः ॥ अन्योन्यस्पृष्टकरयोर्मध्यमानामिकांगुली ॥ अंगुष्ठेन तु बध्नीयात्कनिष्ठामूलसंस्थिते त
र्जन्यौ कारयेदेषा मुद्रा श्रीवत्ससंज्ञिता ॥ अनामा पृष्ठसंलग्ना दक्षिणस्या कनिष्ठका ॥ कनिष्ठयान्यया देव
ध्वा तर्जन्या दक्षया तथा ॥ वामानामां च बध्नीयाद्दक्षांगुष्ठस्य मूलके ॥ अंगुष्ठमध्यमे वामे संयोज्य स
रलाः पराः ॥ चतस्रोप्यग्रसंलग्ना मुद्रा कौस्तुभसंज्ञका ॥ स्पृशेत्कंठादिपादांतं तर्जन्यांगुष्ठनिष्ठया कर
द्वयेन मालावन्मुद्रेयं वनमालिका ॥ तर्जन्यंगुष्ठको सक्तावग्रतो हृदि विन्यसेत् ॥ वामहस्तांबुजं वामस्त
नमध्ये निविन्यसेत् ॥ ज्ञानमुद्रा भवेदेषा रामचंद्रस्य वल्लभा ॥ अंगुष्ठं वाममुद्दंडितमितरकरांगुष्ठकेना
य बध्वा तस्याग्रं पीडयित्वांगुलिभिरपि च ताभिश्च वामहस्तांगुलीभिः ॥ बध्वा गाढं हृदि स्थापयेतु विमलधी ॥

ओं ह्रं स्मार वीजं विल्वाख्या मुद्रिकैषा स्कू र मिह कथिता गोपनीया विधिसैः हस्तौ तु विमुखौ कृत्वा
ग्रथयित्वा कनिष्ठके मिथस्तर्जनिके श्लिष्टे श्लिष्टावङ्गुष्ठकौ तथा मध्यमानासिके द्वे तु द्वौ पक्षाविव
चारयेत् एषा गारुडमुद्रा स्याद्विष्णोः संतोषवर्द्धिनी ज्ञानमध्ये करौ कृत्वा विवृके समाहृतौ हा
स्तौ न भूमिसंलग्नौ कंपमानः पुनः पुनः मुखे विहृतकं कण्ठो लेलिहानो च जिह्वको नारसिंही भवे
देषा मुद्रा नमीतिवर्द्धनी अङ्गुष्ठाभ्यां च करयोराक्रम्य कनिष्ठके अधोमुखीभिः सर्वाभिर्मुद्रेय
न्तु हरेः स्मृता रक्षोपरि करे वामं कृत्वोत्तानमधः सुधी नाम योनिति संयोक्ता मुद्रा वाराहसंज्ञिका
दक्षहस्ते चोर्ध्वमुखे वामहस्तमधोमुखे अङ्गुल्यग्रं तु संयुक्तं मुद्रा वाराहसंज्ञिका वामहस्ततले
कृत्वा दक्षाङ्गुलिस्त्वधोमुखीः सैषा मध्यमानामानामस्या योविकुंचयेत् अनामिकां कनिष्ठां च
तथाङ्गुष्ठेन पीडयेत् दर्शयेद्वामके लक्ष्मीपत्युर्मुद्रा परमोदिता दति मुष्टिस्तु तर्जन्याद्या होण्या वाल १०
द्वि मुष्टिका तलेन तलं तु करयोः तिर्यक् संयोज्य चाङ्गुलीः संहता प्रसृताङ्गुष्ठौ मुद्रेयं पद्मसंज्ञिका
महिमस्या गुह मुद्रा ह्यैलोक्यमोहिनी हस्तौ तु संपुटौ कृत्वा प्रसृताङ्गुलिकौ तथा तर्जन्यौ म

मध्यमास्पृष्टं अंगुष्ठौ मध्यमाश्रितौ काममुद्रेयमुदिता सर्वदेवप्रियंकरी सर्वदेवप्रियाणां च कथितेन ल
ग्नानि च उच्छ्रितं दक्षिणांगुष्ठं वामांगुष्ठेन वंधयेत वामांगुली दक्षिणाभिरंगुलीभिश्च वंधयेत
लिंगमुद्रेयमाख्याता शिवसान्निध्यकारिणी मिथः कनिष्ठके वध्वा तर्जनीभ्यामनामिके अनामिको
र्ध्वसंश्लिष्टे दीर्घमध्यमयोरधः अंगुष्ठाग्रद्वयं न्यसेद्योनिमुद्रेयमीरिता अंगुष्ठेन कनिष्ठां तु वध्वा श्लि
ष्टांगुलित्रयं प्रसारयेत्त्रिशूलाख्या मुद्रैषा परिकीर्तिता अंगुष्ठतर्जन्यग्रे तु ग्रथितांगुलित्रयं प्र
सारयेदक्षमाला मुद्रेयं परिकीर्तिता अधोमुखौ तौ हस्तौ प्रसार्य वरमुद्रिका ऊर्ध्वीकृतौ वामहस्तः
हस्ततो ऽभयमुद्रिका मिलितानामिकांगुष्ठमध्यमाग्राणि योजयेत् शिष्टांगुलित्रितये ऊर्ध्वाऽन्यग
मुद्रेयमीरिता पंचांगुल्यो दक्षिणास्तु मिलिता ऊर्ध्वमुन्नता नवर्णाग मुद्रा विख्याता शिवस्यातिप्रिया

८१ मता पात्रमुद्रा महस्तं चलं न्यासे वामके तथा निपीडितं वलं कृत्वा मुद्रा कापालकी मता मुष्टिं च शि
ष्टांगुली वध्वा ऋजु दक्षिणमध्यमा दक्षिणेन ऊर्ध्वमुन्नत्य कर्णदेशे प्रचालयेत् पाशमुद्रा डमरुकाख्या सर्ववि
घ्नविनाशिनी तर्जन्यंगुलेरामुद्रा वामस्य तेन ललाटनिकटे उभाभ्यां तु मिलितौ मध्यमासरलावह मुष्टिका

हृतेन मुद्रा सुमाख्याता सर्वागमविशारदे वाममुष्टिस्थतर्ज्जन्या दक्षमुष्टस्थतर्ज्जनी संयोज्या गृह्यकाग्रा
भ्या तर्ज्जन्यग्रसुके क्षिपेत् पुष्पाणाह्वा पामुद्रा विद्वद्भिः परिकीर्त्तिता अरत्नीच मध्यमा कृत्वा तर्ज्जनीम
ध्यपर्वणि संयोज्य ऊर्ध्वोत्क्षिप्ता चिन्मुद्रैषा कथ्यते सत्तिका तर्ज्जनी मध्यमासेयुतिः स्तलो गृहमुष्टिका
ध्यपो मुक्तौ सर्वरूपा मध्यमा विघ्नमुद्रिका पुष्पमुद्रा निगदिता प्रसिद्धा लड्डुमुद्रिका बीजपूराहृया
मुद्रा प्रसिद्धत्वादुपेक्षिता शाकेपीनो वमुद्राख्या कथ्यते लसूणानिल पाशांकुशा वराभीतिध नुर्वाणाः
समीरिता कनिष्ठानामिके बध्वा स्वांगुष्ठेनैव दक्षतः क्षिप्तांगुली च प्रसरते संस्लेष्य खड्गमुद्रिका वाम
हस्तेन घातिर्यं कृत्वा चैवं प्रसार्य च अंकुचितांगुलीकं पाश्चम्मुद्रेयमीरिता मुष्टिं कृत्वा तु हस्ता
भ्यां वामस्योपरि दक्षिणं ऊर्ध्वान्मुखं तलमुद्रेयं सर्वविघ्नविनाशिनी मुष्टिं कृत्वा कराभ्यां च वामस्योप
रि दक्षिणं कृत्वा शिरसि संयोज्य मुद्गरा मुद्रेयमीरिता चक्रमुद्रा तथा कृत्वा मध्यसेद्वै प्रसार्य च कनि
ष्ठिके न्यानीय तरुमे गृह्णी क्षिपेत् लक्ष्मीमुद्रा तथा ह्येषा सर्वसंपत्प्रदायिनी वीणावादनवद्धस्तौ
कृत्वा संचालयन्ततः वीणामुद्रेयमाख्याता सरस्वत्याः प्रियंकरी वाममुष्टिस्थ मिमुत्र कृत्वाङ्गुष्ठ

११

कमुद्रिका दक्षिणांगुष्ठतर्ज्जन्याचलनप्रयोगेन यांगुली प्रसार्य्य संहृतौ नामासाय षाख्या ख्यातान मुद्रि
का वामस्य च सरस्वत्याश्च संतयेषसो मता मणिबंधाच्छितो हस्ताग्रस्ततो अंगुष्ठमलिकोकरौ कनि
ष्ठांगुष्ठयुगले मलितांतः प्रसारयेत समनिष्ठासमुद्रेयं वैश्वानरप्रियंकरी कनिष्ठांगुष्ठको
णाक्रौ करयोरितिरेतर तर्ज्जनीमध्यमानामासंहता भुग्नवज्रिताः मुद्रैषा गालिनी प्रोक्ता योग्य
स्यापरिचालिता दक्षांगुष्ठपरांगुष्ठे क्षिप्त्वा हस्तहयेन तु सावकाशात्मकं ऊर्ध्वं सा ख्याता कुंभ
मुद्रिका मुष्टिमूर्ध्वे कृतांगुष्ठे तर्ज्जन्या ग्रे तु विन्यसेत् सर्वरक्षाकरी ह्येषा ऊर्ध्व तन्मुद्रा समीरिता
प्रसृतांगुलिको हस्तो मिथः श्लिष्टौ च संमुखौ ऊर्ध्वं स्ववक्षदेशेयं पद्ममुद्राऽऽग्निसंतिका प्रस
तांगुलिमुद्रा स्याद्धृद्वात्वाभिधाच सा अंगुष्ठाभ्युन्नतौ कृत्वा मुष्टयोः सलग्नयोस्तया नावना
भिमुखौ कृत्वा मुद्रैषा कालकर्णिका दक्षिणानिविशम्मुष्टिं नासिकाग्रे निततर्ज्जनी मुद्रा विस्मय
संज्ञा स्यादिस्मयाविशकारिणी मुष्टिरूर्ध्वीकृतांगुष्ठा दक्षिणा नादमुद्रिका तर्ज्जनीमध्यमुष्टि संयो
गादग्रतो बिंदुमुद्रिका मुष्टेर्मध्ये वामहस्ते ऊर्ध्वीसमर दक्षिणा नादमुद्रिका तर्ज्जनीमध्यमुष्टिसंयोगा

हृष्यतो विंदुमुद्रिका अथो मध्ये वामहस्तेऽर्ध्यो संस्थं हस्तकं तिर्यगंगुलीरंगुलीभिः संयोज्य तः प
रिवर्तयेत् पश्चात्संहारमुद्रा स्यात् हि सव्येन विपरीतमता वामकेश्वरतंत्रोक्तामुकाश्यते ः मध्यमुद्रिका
मुण्डे देवि परितस्यामि मुद्राः सर्वार्थसिद्धिदाः याभिर्विरचिताभिस्तु सान्निध्यं चैव भवेत् परिवर्त्य
करौ स्पष्टौ वामदक्षिणकारयेत्समौ अनामाने गतेकृत्वा तर्जन्यौ कुटिलाकृती कनिष्ठके नियुञ्जीत
निजस्थाने महेश्वरी त्रिखंडेयं समाख्याता त्रिपुराद्याह्वानकर्मणि मध्यमा मध्यमे कृत्वा कनिष्ठेंगु
ष्ठरोधिने तर्जन्यौ वेदवत्कृत्वा मध्यमोपर्यनामिके पश्चाच्चमध्यमामुद्रा सर्वसंक्षोभकारिणी एत
स्या एव मुद्राया मध्यमे सरले यदा क्रियते परमेशानि सर्वविद्राविणीमता मध्यमातर्जनी
भ्यांतु कनिष्ठानामिकोसमे अंकुशाकाररूपाभ्यां मध्यमे परमेश्वरि इयमाकर्षिणी मुद्रा त्रैलो
क्याकर्षकारिणी पुटाकारौ कृत्वा तर्जन्यावंकुशाकृती परिवर्त्य क्रमेणैव मध्यमे तदधोगते क्रमे
णदेवि तेनैव कनिष्ठानामिकाद्वयः संयोज्य निविडाः सर्वाश्चांगुष्ठावाग्रदेशतः मुद्रेयं परमे
शानि सर्ववेशकरी मता संमुखौ तु करौ कृत्वा मध्यमामध्यगौ भुजे अनामिके तु सरले तद


१२

द्दिस्तन्मेलीहृयं संज्ञा करौ तलौ गुष्ठे मध्यमा नखदेशगौ मुद्रैषा स्मादिनीप्रोक्ता दिन्नन्तिनी सर्वयोषि
ताम् अस्यास्तु नामिका युग्ममधः कृत्वा ऊर्ध्वा ‾ नी तर्ज्जन्या वयते नैव क्रमेण विनियोजयेत् इयं
महाकुशा मुद्रा सर्वकामार्थसाधिनी सव्येतरांगुलिहस्ते तु सव्यहस्ते तु दक्षिणे वाहू कृत्वा महादेवि ह
स्तोस्य परिवृत्य च कनिष्ठानामिके देवि युक्ता तेन क्रमेण तु तर्ज्जनीभ्यां समाक्रान्ते सर्वोर्ध्व मध्यमे
अंगुष्ठौ तु महेशानि सरलावपि कारयेत् इयं सा क्षेचरी नाम मुद्रा सर्वोत्तमोत्तमा परिवृत्य करौ स्पष्टा
वर्द्धचन्द्राकृती प्रिये तर्ज्जन्यांगुष्ठयुगलं युगपत्कारयेत्ततः अधः कनिष्ठे: वष्टम्भे मध्यमे विनियोजयेत् तथे
व कुटिले योज्ये सर्वोपरि अनामिके बीजमुद्रेयमचिरात्सद्भावप्रवर्त्तिनी मध्यमे कुटिले कृत्वा त
र्ज्जन्युपरि संस्थिते अनामिका मध्यगते तथैव हि कनिष्ठिके सर्वा एकत्र संयोज्या अंगुष्ठपरिपीडिताः
प्रथान्त प्रथमा मुद्रा योनिमुद्रेति संस्थिता एतां मुद्रां महेशानि त्रिपुरायामयोजिता एषा कालेश
योक्ता व्याप्य यानु क्रमयोगतः पुण्यक्षेत्रादिकं गत्वा ऊर्ध्वाङ्गुमिपरिग्रहं तथा ग्रमुक मन्त्रपुरश्चर
णसिद्धये प्रमेयं गदहनेभ मिर्त्रिमयोग्यं सिद्धिनामिति प्रमे परिग्रहं कृत्वा पारिमाणां च सर्वतः तदी

पर्व्वतहृद्वाशैपरिखामेनवेष्टिता । प्रश्नस्वर्याभवोमानंक्षचिल्मानंनविद्यते । ग्रामेक्रोशमितेस्थानं
नद्यासैस्वेक्षुपामितं । नगरादावपक्रोशंक्रोशयुग्ममथापिवा । ग्रामहरादिविह्वारार्थेनावनिभ
मिमाक्रमेन । श्रीतेहृद्वोद्भवानकोलानसंभवा । भिमंविलान । निर्वेनिदेशाद्भिभागेनेषस्त्वच
प्रश्नयेत् । क्षेत्रेचकालिनेमंश्रीनविघ्नैः परिसूपते । क्षेत्रपालादिकेनत्रश्नयेद्विविमतः द्वि
क्वलिभ्योवलिंदद्यात्ततः क्षेत्रंसमाश्रयेत । क्षेत्रमध्येसमाश्रित्यकर्म्मचक्रंविचिंतयेत । वर्त्तुले
नवकोष्ठेतत्रलोहकर्म्माकृतिंलिखेत । स्वरयुग्मेक्रमेणैवपंक्तियुग्मेस्तत्रच । कादीन्वर्गालेख
सीहेनवतेत्रापिविधेत । क्षेत्रनामाद्यवर्णस्तुयस्मिन्कोष्ठेस्थितोभवेत । मृत्वेतमस्यनानो
याद्दत्तावभयतः स्थितौ । कोष्टकत्रीउभौपादेद्वौछिद्रपृष्ठमीरिते । मृत्युरयोलभतेसिद्धिंकु
रस्यः स्वल्पनीवनः कोलिनोचयुगदासीनः पादस्थोउः एवमामयपात । पृष्ठस्थः पीडयतेमंत्रीवंधं ।     ११
नोह्यात्तलनादिभिः कर्म्मचक्रमितिप्रोक्तंमंत्रिणांसिद्धिसाधनं । मृत्वेनसमतमाश्रित्यवातातपस
हांकुलोचमहंस्तचक्ररसहस्तोचनसवोतिका । चैत्रातपपनाकयतोरणोरण्यलंकृता । विवः

कामभिलिखेच्च प्रकारेणाभिवेष्टिते निर्माय च ततः कुर्याद्देकमसंशुभे दिने प्रातः स्नात्वा यथा
पद्मासमुत्र प्रयत्नो जपेत तावत्तावत्स्य पापस्य क्षयात्वं प्रथमं ततः विप्रान्संतर्पयेत्सम्यक् भोजना
च्छादनादिभिः वस्त्रैर्भिः वस्त्रभूषाभिः संतुष्ट्यगुरुमात्मनः आरभेत जपं पद्मासनस्थस्ताद्गुरुः स्वरं प्रथ
प्रातः समुत्थाय यथोमान्याह्ने मुहूर्त्तके कृत्वावश्यक्रियां धीरउपविश्यासने शुभे ब्रह्मरंध्रस्थिते पद्मे
सहस्रदलशोभिते श्रीगुरुं परमात्मानं ध्यात्वाव्योमसुशालसत्करे हिनेत्रे द्विभुजं प्रीतं ध्यायेद्वित्वलसि
हृदि एवं ध्यात्वा च तस्याव स्तुतपीयूषधारया प्रक्षालितं निजदेहं मं चिंत्यस्थिरमानसः स्वीयहृत्क
मले ध्यात्वा पयावक्लेष्टदेवता तन्मूर्भाषदलत्वाम्रं देहं स्वं परिचिंतयेत मूलमंत्रांगदेवतास्यास
व्यादिन्यासपूर्वकं मंत्रार्थं संस्मरेत्तीर्थमुद्रया धेनुसंज्ञया वसिमस्तनवीजेन राक्षयेत क्षुरेणावे न
नलेहवनामृ तिं ध्यात्वा तत्स्वरणास्मृते तोयैर्निलयम न्यासिर्विंशतीन मनसा पंचमुद्राणि कृत्वा चम
षभं पउत्थाय पाचमवावाससी परिधाय ततोमश्रीम्याचमनो ध्यायेदिशुद्धे कृत्वा संध्यादिकं कर्मसंख्या
दिन्यासपूर्वकं जप्त्वा मूलमंत्रं लक्षविधानिश्चमिते ततः वक्ष्यमाणेन मंत्रेण तावत्संख्यं प्रतर्पये

त् अभिषिंचेमनोमूर्द्ध्नि तद्धृत्कुशाग्रमुद्रया तन्मंत्रं वस्य गायत्रीं जपित्वा पंक्तिसंख्यया ॐ पूर्णाः स
र्वेश्वराहिर्योमहेश्वरनत्वभानवे अर्घं दत्त्वा घमलेन दशधा मेत्रितैर्जलैः आचम्यादिकूपत्नीं त्वत्वा
ततः संकल्पमारभेत सिद्धिकामोस्य मंत्रस्य ईयत्संख्यं जपं ततः दशांशं हवनं होमाद्दशांशं तर्प
णं ततः दशांशं मार्जनं ततस्माद्दशांशं विप्रभोजनं पुरश्चरणमेवं हि कार्यं साधकः आच
म्य विधिना ऊर्ध्वासनमास्थाय ततः यथा अस्त्रेण पात्रं संशोध्य हृन्मंत्रेण प्रपूर्य च तीर्थमंत्रेण चा
वाह्य तीर्थं सवितर्मंडलात् तन्मलेगंधपुष्पाणि निक्षिपेत्तारमुच्चरन् दर्शयेद्धेनुमुद्रां च सा मा
त्रार्थं मितं भवेत् द्वारमस्त्राबुभिः प्रोक्ष्य द्वारदेवानर्चयेत् विघ्नं द्वारोर्ध्वशाखायां महालक्ष्मी
वसरस्वती ततो दक्षिणशाखायां विघ्नेशं ततः तयोः पार्श्वगते गंगायमुने पुष्पवारिभिः
धातारं च विधातारं शंखपद्मनिधी तथा देहलीमध्ये देहप्रति द्वारमतिक्रमात् ततस्तत देवता
यास्तत द्वाराधिपानेत विसो द्वाराधिपानं वन्दे संतका प्रचंडोघवलश्चैव मवलो भद्रपव
व सभद्रश्चेति संप्रोक्ताः शेवा द्वाराधिपाः पुनः नंदिसंज्ञो महाकालो गणेशो हवभस्तथा भृंगि

गौरीसुतश्चास्कंदउमाचंद्रेश्वरस्त्वमी वक्रतुंडश्चैकदंष्ट्रो महोदरगजाननौ लंबोदरोथ विकटो विघ्न
राजाह्वयो परः ५ प्रसूवर्णांल्लिमे वैघ्नाः शाक्तेया मातरः स्मृता ब्राह्मी माहेश्वरी भूयः कौमारी वैष्ण
वी तथा वाराहानंतरं द्रोणी चामुंडा समभीतथा अष्टमीस्यान्महालक्ष्मीः प्रोक्ता विश्वस्य मातरः ६
इंद्रोयमोथवरुणः कुबेरःस्वैपुरा हारस्जांविधायेत्स्यमूलमंत्रेपवृत्तिया द्विस्यानं तोरस्थो मांश्चस
वेविघ्नाविनाशयेत् शिवानस्याइतोम्यत्रव्रजेत् सर्वपवह्नि पार्श्विंयातत्रपंक्तत्वा स्वागसंकोचय
स्तुधी वामस्वशाङ्गंतः प्रविशेद्धृदिलिंगात्मिकाली नादेष्टुमहाकायकल्पांतदहनोपमा भैरवा
यनमस्तुभ्यंमनुज्ञातांदातुमर्हसि इत्यनुज्ञांगृहीत्वास्यजयस्यानविशोधयेत् निरीक्षमूलम
त्रेणशरेणप्रोक्ष्य चैवहि ताडयेत्साशरेणैववर्मणाभ्युक्षतांभुवं चंदनागुरुगंधाद्यैर्धूपयेत्
नरंततः उत्क्षेपुवास्तनेषेक्रवेलानि नकुशान्तरं वेदिकायांप्रविन्यस्पमोहयेत्सलिलैः शुभैः
प्राधारादिसंघितास्तत्रसप्तन्यदेवताः मेरुमाष्ठिक्रपिष्ठिक्त्वेदः शयिताः सतलमतं देवताक
मंत्रमाश्चानाः समस्वेदैर्विषधर्ममकं सप्तवयायाधता लोकादेर्वित्तविस्तनाष्टता त्वेधारव

१५

मां देवपवित्रं कूर्मचासनं इति मंत्रेण पद्मासने प्राङ्मुखो वाप्युदङ्मुखो स्वस्तिकादिक्रमेणैव कृत्वा न का
यो विशेश्वरः शिवस्य वायव्यां विघ्नः सर्पस्या गेयदिगो रच दीपस्य ज्वलितस्याथ सन्निधाने प्रकल्पये
त् पीठाग्रे पादिकोणे पूर्वोक्तं ऊँ भस्मत्रय संस्थाप्य पूजयेत्तेषु गणेशं च सरस्वती दुर्गां क्षेत्रापिप
वापि विधिवत् साधको नमः ऊँ भानां स्थापने चैव तु रस्म यो परमतं स्थापयेद्दक्षिणे भागे स्नात्वा
णि वात्मनः सर्वाशिलोत्तु संपूर्णां सर्वोक्तं ऊँ भं सुशोभनं प्रक्षाल्य तापकुरयो पात्रं सप्ते निवेशयेत् द
क्षिणे ज्वलितान् दीपान् स्थापयेत्त्वरितः प्रभात् दर्पणं चामरं छत्रं तालवृन्तं च पादुके क्रमात्
स्थितो भूत्वा वामदक्षिणपार्श्वयोः नत्वा गुरुं गणेशानां पुरश्च स्वेष्टदेवता सुदर्शनस्य म
द्वैण दत्वा ऊर्ध्वास्य मंततः ऊँ सहस्रारमस्त्र सुदर्शनमनुर्मतः स्वगोपयोष्यमहर्द्दनस्पुरभी कृत्वा
हस्तकौ क्षिपेदूर्ध्वनरतः पुष्पमंत्रीणा नाराचसंज्ञका भूतशुद्धि ततः ऊर्ध्वानस्य कारोपुनेत्रयुते पाद
तो नानु वर्ध्यंते चतुरस्रं सवत्सका लंपुनर्पीत वर्णं च भुवः स्थानं विचिन्तयेत् नाभ्योरा नाभि
संहारे निभं पद्मेन लांछितं शुक्रूवर्ण च वीजेन युक्तं ध्यायेद् पांसुलं नाभितः कंठपर्यंतं

५

त्रिकोणं रक्तवर्णकं स्वस्तिकं स्ववीजेन युक्तं वह्नेस्तु मण्डलं कंठाद्भ्रूमध्यपर्यंतं वृत्तं वायोस्तु
मण्डलं षट्कोणं विंदुभिर्युक्तं स्ववीजेन समन्वितं चिंतयेत् भ्रूमध्याद्ब्रह्मरंध्रांतं वर्तुलं धूम्रलांछितं ध
म्रवर्णं स्ववीजेन युक्तं ध्यायेन्नभःस्थलं एवं ध्यात्वा पुनस्तानि भूतानि प्रविलापयेत् पृथिवीमप
सु ता वह्नौ वह्निं वायौ समीरणं प्रविलापयेत् खाकाशे आकाशं प्रकृतौ ततः अपरब्रह्मरूपायां मा
यायां कि परात्मनि एवं समस्तदेहादिप्रपंचं परमात्मनि प्रविलाप्य परब्रह्मरूपस्तिष्ठेत् किंयत्का
लं पुनरुत्पादयेद्देहं पवित्रं परमात्मनः शब्दब्रह्मात्मिका माया मातृकाप्रकृतिर्मता अस्याय
त जगत्सांतराकाशं नभसोनिलः समीरणादभूद्वह्निर्वह्नेरापस्ततो मही स्वीयस्वीयाद्विभूतेभ्य
स्तेनोत्पन्नं कलेवरं देवताराधने योग्यमुत्पन्नमिति चिंतयेत् तस्मिन्देहे परात्मानं सर्वज्ञं सर्व
शक्तिं समस्तदेवतारूपं सर्वमंत्रमयं विभुं आत्मस्वरूपं तद्देहे स्वजीवभावेन तिष्ठति इत्येषा भा
वना मतो भूतशुद्धिः हृत्सहिता अथवान्यप्रकारेण भूतशुद्धिर्विधीयते पद्मकंदसमुद्भूतं ज्ञान
नालं सुशोभनं पत्रैरष्टदलं चैव परं वैराग्यकर्णिकं ह्रीयन्नत्वमलं ध्यायेत्प्रणवेन विकासि

ते कृत्वा तत्कर्णिकासंस्थं प्रदीपकलिकानिभं सुषुम्णावर्त्मनात्मानं परमात्मनि योजयेत् यो
गयुक्तेन विधिना सोहं मन्त्रेण साधकः तत्रैव सर्वतत्वानि विलीनानि विचिन्तयेत् ततः कृष्णा
निभं पापमनादिभवसंचितं ब्रह्महत्याशिरस्कं च स्वर्णस्तेयकरद्वयं सुरापानहृदायुक्तं गुरु
तल्पकटिद्वयं तत्संयोगिपदद्वंद्वं अंगप्रत्यंगपातकम् उपपातकरोमाणं रक्तश्मश्रुविलोच
नं खड्गचर्मधरं कृत्वा अधो दक्षिणतः स्मरेत् ततः संशोषयेदेनं पूरकादिक्रमेणैव विधाय
प्राणसंरोधं वायुबीजेन वायुना वह्निबीजेन तेनैव संदहेत्सकलं ततः संजातो निर्मलो देहं
देवतोपासनक्षमं अमृतलीनानि तत्वानि स्वस्थाने स्थापयेत्ततः आत्मानं हृदयांभोजमानये
त्परमात्मनः हंसमन्त्रेण विधिवद्देववद्रूपविधीयते भूतशुद्धिविहीनेन कृता पूजाभिचारव
त् विपरीतफलं दद्यादभक्त्या पूजनं तथा भूतशुद्धिं विधायैवं ततो वै स्थापयेदसून् पाशां
कुशेन युक्तिनो शक्तिर्भाहीं समुद्धरेत् यकारादिसकारान्तान्बिंदुमस्तकलांछितान् तदंतउ
हरेफौमवीनमर्हंउसंयुतं तोहंसपरात्मानं तेन तो ब्रह्मण्यपदं वदेत् प्राणशक्तिर्देवस्याहि

१८

प्राणास्ततः परं अमुष्य जीव इह स्थितोऽमुष्यपदं ततः सर्वेन्द्रियाणि अमुष्य ततो वाङ्मनश्चक्षुः
ततः श्रोत्रघ्राणोपदे प्राणा इहागत्य सुखं चिरं तिष्ठन्त्वग्निवधूरवं प्रत्यमुष्यपदं तु हः याद्या
दीनि प्रयोज्यैवं प्राणमंत्रं समुद्धरेत ब्रह्मर्षिरस्य छंदस्तु विराट् प्राणास्तु देवता प्रणवोऽग्निवधूर्बीजं
शक्तिरुक्ता मनीषिभिः शिरोवदनहृदयगुह्यपादेष्वाद्यादिविन्यसेत अमुष्येनेपदस्थाने साध्य
स्य पदमुद्धरेत चिंतयेत्साध्यसुरूपं कृत्वा मंत्रमुदारधीः एष प्राणप्रतिष्ठायाः प्रकारः परिकी
र्तिता ततस्तु मातृकान्यासं कुर्याद्धृदयादिषडंगकं पद्मकृत्वा मंत्रिणा सर्वं देवभावं प्रियेदरं ऋषि
र्ब्रह्मा समुद्दिष्टो गायत्रं छंद उच्यते सरस्वती समाख्याता देवता मातृकाभिधा हलः स्वराः समाख्या
ता बीजानि शक्तयः क्रमात् अंक्लीवह्रस्वदीर्घांतर्गतैः षड्वर्गकैः क्रमात् अंगुष्ठादिषु युग्मेऽप्य
सन्नेच्चैरंगानादिभिः मूर्द्धन्यचनतलयोर्न्यसेत् कुर्यात्तालेन्यादिना दिशास्तेनैव मोगाद्योतिकाद्यैः समाहि
त हृदयादिषु विन्यसेद्रागसंजस्तु जातिभिः हृदयाय नमोऽस्त्वादि शिरसे वह्निवल्लभा शिखायै वष
ट् कवचाय हुमीरितं नेत्रत्रयाय वौषट् स्यादस्त्राय फडिति क्रमात् जातयः षडङ्गानां क्रमादेताः प

५

ब

ङ्गेषु निवेशयेत् पंचांगानि यन्नोर्थस्य तत्त्वेनैव मनुः स्मरेत् अंगहीनस्य मंत्रस्य सैवैते अंगानि कल्प
येत् हृदयायेति शाहेन हृदयस्यादेवः सविग्रहः उच्यते मननसौ चैव स्वानंत हृदि षट्पदे शिरः स्वाहेति देवता
याऽत्युक्ष्टत्वमभिधायकः स्वाहेति विषयः शाहो देवतायाः समर्पिताः शिखा ज्योतिः स्वरूपत्वे वषडिति
२ तदुच्यते देवस्य व्यापकत्वं वै कवचेनाभिधीयते हुमादि व्यामलं तेजो देवतायाः प्रकाश्यते ने
त्र शाहेन देवस्य प्रकाशत्वं प्रकाश्यते वौषडिति तद्वौ क्रमस्व शाहेन वारणं अनिष्टस्य फडिति निष्टसा
हकं तेन उच्यते ज्ञात्वैवमंगमंत्रार्थं मंगन्यासं करोति च करप्रवेशास्त्रमार्योहस्तं तेविरश्चोरपि पं
चान्वाहृणं भेदैर्विहितमवदन्नतः परपुष्करं विवर्ज्जा देवाभास्कक्कपरोकलिनशोभिकलानिडक्षं।
तावन्तानां अत्रस्य कक्षं भंवितालिवितत्ववरकराग्रैः दलपद्मसंस्थां सप्रकाकल्पमनद्वस्तवनवन
भारातैतानमामि क्रोमेरोरसनाणकीणकमवाहृदेः स्फुरत्केसरपद्मानगतपंचवर्गयशलाणो १
हिनिवर्गैक्रमात् अग्रस्य त्विपुलीनतलंगतलिपुनाशेणीपुरणहतं वर्णांहूं शिरस्थितंविवगाद
प्रध्वंसिस्मतेजनये नव्यीयक्षधनीभूतं नवनीतनिभं शुभं मूलाधारादिवरः पद्मस्फुरंतीविद्युताः।

क्रान्तिः ज्वलज्ज्वालकसंकाशा सा सूक्ष्माभेयास्वरूपिणी मूलाधाराच्छिरः पर्य्यंतं स्फुरन्तीं ध्वनिरूपत्वाम ब्रह्माया।
किञ्जल्की नयास्तु ह्यच्छिरः पद्मादमृतौ च स्वरूपिणः निर्गतानम्मातृकावर्णोत्सृष्टमावर्म्मनाते
ने ध्यायेपित्वाश्रितान्वर्णान्सर्वान्तेवं प्रविन्यसेत् मूलं च धाम्पोनिसंज्ञो निलान्मा वर्णान्यासेसाथके
द्रोविदध्यात योहि ज्ञायेहृद्वर्णोद्धमेधानसिद्धास्तेस्यु योनिवधं प्रभावात् शृणुतत्र निषेवर्णो चयानं
हि न हृन्यामधुनः स्ववर्णो योर्थ्यं अमृता विलयं प्रयाति सम्यक्सत्कृदृष्यावर्तितेनवंधनेन सत्व।
मंत्रवरः स एव योगी गुणसिद्धेपदमास्थितः स एव अमृता चरतीहंवंधनेयः सततं स्वाविनय।
र्मकर्म्मनिष्ठः अमृता भवतीहदेहभाजां सकृद्ध्यावर्तितेनवंधनेन नजरापित्वराजवेन्नयमी
नमृत्युमतिपः हित्वभीतिः एतस्यैव हि बंधनस्य मनुजः प्राप्नोति शश्वत्फलात्भ्यासा हि हिमा।
दिसिद्धिमतन्नामेविन्तिमम्पूर्णितान् योगी चाप्यथमनं जप्य चमरुतः कालं चावं चनं तद्विसोः परम
पदं चसततं दयस्थितिपस्तरयः मायया पिहितं ब्रह्मसाक्षाद्ब्रह्मा हि मातृका मंत्रकारेण संजातमतोब्र
ह्मस्वरूपिणी ध्यात्वैवं विन्यसेन्न्यस्य दुःखदारिद्र्यम्भवः विषकल्मषजा व्याधिदोषा न पंपतिनत्त्व।

णान् ललाटमुखवृत्तनासिश्रुतिघ्राणेषु गंडयोः ओष्ठदंतोत्तमांगास्यदोःपत्संध्यग्रकेषु च पार्श्वयोः
पृष्ठतो नाभौ जठरे हृदयेंऽसके ककुद्यंसे च हृत्पूर्वपाणिपादयुगे ततः जठराननयोर्न्यसेन्मातृका

१८

र्णान्यथाक्रमात् केवलान्मातृकान्यस्य शक्तिभक्तः प्रविन्यसेत् तारोत्थाभिः कलाभिस्तान्विन्यसेन्मा
तृकाक्षरान् ताराद्यावर्णांसंयुक्तास्तद्व्याप्तानि मातृकाः तारस्य पंचभेदेभ्यः पंचाशद्वर्णगाः कलाः
सृष्टिरृद्धिः स्मृतिर्मेधा कांतिर्लक्ष्मीर्द्युतिः स्थिरा स्थितिः सिद्धिरिमा प्रोक्ताः कचवर्गकलाः क्रमात् अका
राद्युद्भवा ज्ञेयास्तप्तचामीकरप्रभाः एताः करधृताक्षस्रक्पंकजाभयमुद्रिकाः जरा च पालिनी
शांतिरैश्वरी रतिकामिके वरदाह्लादिनी प्रीतिर्दीर्घास्तु ठतवर्गजाः उकाराद्युद्भवा ज्ञेयास्तमाल
दलसन्निभाः अभीतिदरचक्रेष्टवाहवः परिकीर्तिताः तीक्ष्णा रौद्री भया निद्रा तंद्रा क्षुत्क्रोधिनी क्रि

१८

या उत्कारी मृत्युरेताः स्युः कपिलाः पयवर्गजाः रुद्रेण मालोद्भवा ज्ञाः शरच्चंद्रनिभाननाः उहूहृष्ट्योभ
ये रूपेस्थूलं कपालं वाङ्मिहुरं ईश्वरेणोदिता विलोपी तथेन्तारुणासिता अनंता चषवर्गस्या जपा
ऊस्तमसन्निभा अथ पंचदशेश्वराश्चोद्दयानावाङ्मिवरं निवृत्तिश्च प्रतिष्ठा च विद्या शांतिस्तथापरं

इंधिका दीपका वेचरेचिका मोचिका परा सूक्ष्मा सूक्ष्मामृता ज्ञानामृता चाप्यायनी तथा व्यापनी
व्योमरूपा स्यादनंता स्वरशक्तयः सदाशिवेन संजाता नादाश्चेताः स्मितत्विषः शुद्धस्रक्पुस्तकगुणा
कपालधाकरांबुजाः नसेन्द्रपोजपेदादौ षोडशस्वरजाकलाः पंचपंचाशदाख्याताः कलाः सर्वसमृद्धि
दाः हसैः पुनरस्वांगेगुणमघहरणं पुस्तकं वर्णमाला हेकंसुभंकुलेंदरममस्तल्लसहेमकुंभं वहंती भु
क्ताविशुभ्रोद्यत्स्फटिकनवजपाबंधुरैः पंचवक्त्रैस्त्र्यक्षैर्बीजभासकलरशिनभो भारतीतां नमा।
मि केवलोमालकान्यस्यविलभकं भवेद्यदि स्मारायामालकां न्यसेत्केशवादि सशक्तिकां सथान।
प्राणशाक्ताभमुक्तापाचादिभुविस्रवः केशवनारायणमाधवगोविंदविस्नवः मधुसूदनसंज्ञोन्यःस्या
त्रिविक्रमवामनौ श्रीधरश्च हृषीकेशः पद्मनाभस्ततः परं दामोदरो वासुदेवः संकर्षणइतीरिताः
प्रद्युम्नश्चानिरुद्धश्च स्वराणां मूर्तयस्त्विमा पश्चाच्चक्रीगदीशार्ङ्गीखड्गीशंखीहलीतथा मुशली।
शूलसेतश्च पाशीस्यादंकुशीपुनः मुकुंदोनंदजोनंदीनरोनरकजिद्धरिः कृष्णः सत्यः सात्वतस्या
च्छौरिः शूरो जनार्दनः भूधरो विश्वमूर्तिश्च वैकुंठः पुरुषोत्तमः बलीबलानुजोबालोवृषघ्नश्च

॥ श

हृषत्तया हंसोवराविमलोन्नसिंहो मर्मयोहलं केशवायारमेणामाम्बकशंखलसत्कराः कीर्ति
कांतिस्तुष्टिपुष्टिधृतिः शान्तिः क्रियादया मेधासहर्षाश्रद्धाचलज्ञाल्लक्ष्मीः सरस्वती प्रीतिरितिरि
मायोक्ताक्रमेणस्वरैःक्रमयः जयादुर्गाप्रभासत्याचंडावार्णीविलासिनी विरजाविजयाविश्वाविन
तास्वनदास्मृतिः ऋद्धिः समृद्धिः शुद्धिर्भुक्तिर्बुद्धिर्मतिः क्षमा रमोमाक्लेदिनीक्लिन्नावसुदावसुधान
या परापरायणोमस्त्मासंध्यामत्ताप्रभानिशा अमोघाविद्युताचेतिकोणस्थाः सर्वकामदाः पतनःप्रि
यतमांकेषुनिषण्णासस्मितानना: विद्युद्दामसमानांगयः पंकजाभयवाहवः हस्तैर्बिभ्रत्स्मर्मि
जगदाशालवंकाणिविद्यापद्माद्दशोकनककलशमेघविद्युद्विलासं वामोत्तंगस्तनमविरलाक ॥
ल्पमाल्येबलोभा हेवकीभूतेचपुरवननः पुंडरीकाक्षमाकेवलांमालकांग्रशिवभक्तोभव
यदि हंसीवीजश्शैवकाद्यसेन श्रीकण्ठायान्नमोल्कान्त सधानुमालाशमापुक्ताषडिवुनेकमा
त्रं श्रीकण्ठोयानंतसूक्ष्मैचत्रिमूर्तिरमरेश्वरः अर्घीशोभारभूतिश्चतिथीशः स्थाणुकोहरः झिंटी
शोभौतिकःसद्योजाताश्चानुग्रहेश्वरः अक्रूरश्चमहासेनःक्रोडशास्त्ररसूर्तयः पश्चात्क्रोधीचंडेशा

पंचांतकशिवो नमः अथैकरुद्रकर्म्मैकनेत्राह चतुराननः अजेशः सर्वसोमेशास्तथा लांगलिदारुका

कौ अर्द्धनारीश्वरश्चोमाकांतश्चाषाढिदंडिनौ विस्फुरतिमीनमेषौ लोहितश्च शिखी तथा छगलाद्विरंडे

शौ महाकालाख्यवालिनौ भुजंगेशपिनाकीशखड्गीशाख्यवकास्ततः श्वेतोभृगवीशनकुलीनदनंत

रलोला लीवर्त्तला लीचदीर्घघोषासमीरिता सुदीर्घस्वविनामुख्यौ दीर्घजिह्वा तथैव च ऊर्द्धदंष्ट्रोर्द्धके

शा च तथा विकृतमुख्यपि ज्वालामुखी ततो ज्ञेया पश्चादुल्कामुखी तथा सुश्रीमुखी ततो विद्यामुख्यैताः

स्वरशक्तयः महाकालीसरस्वत्यौ सर्वशक्तिसमन्विते गौरी त्रैलोक्यविद्याख्या मंत्रशक्तिस्ततः परं आ

त्मशक्तिर्भूतमाता तथा लंबोदरी मता द्राविणी नागरी भूयः खेचरी चापि मंजरी कालरात्रिश्चकुब्जिका

कपर्दिनी पिच तथा जया च सुमुखेश्वर्या देवतीमाधवी तथा वारुणी वायवी प्रोक्ता पश्चाद्रक्षोविदा

रिणी ततश्च सहजा लक्ष्मी व्यापिनी मायया न्विता एता रुद्राः कपीशरूपाः सिंहदारुणविग्रहाः रक्षोत्प

लकपालाभामलंकृतकरांबुजाः वंधूककांचननिभं रुचिराक्षमालापाशांकुशाभयवरदं निजबाहुदं

डैः बिभ्राणमिंदुशकलाभरणं त्रिनेत्रं सर्द्धांबिकेशमनिशं वपुराश्रयामः केवलामातृकान्यासप्रुन

विमंन्यसेन्मधीः स्पृष्ट्वा सर्वमंत्राणां तद्दोषाणि निवर्हणं प्रपंचयागवत्प्याम्यसं विशनेहसिद्धिदं प्र
णवः शक्तिरनंगापरमात्माहृद्यंतिकः पंचमंत्रात्मको मंत्रः सर्वमंत्रफलप्रदः तारशक्त्यादिकान्न्यस्य
प्रजपात्महृद्यंतिकान्नाभ्यांगेषु विधिवत्हुत्वा न्य होमीतिधियावुधः पंचमं तमयापथ्यां प्रपंचं तन्म
यं विदुः देहोपि दशधातास्मि त्वगसृग्वर्णानन्तक्रमात् तन्मध्यान्नपुतान्मंत्रीन्न्यद्यात्परतेजसि एवं वर्णं
मयं होमं कृत्वा दिव्यतनुर्नरः प्रजपेत्सकलान्मंत्रान् ततः सिद्धिमवाप्नुयात् एवं वर्णं विभेदभिन्नम
हं मांसास्थिमज्जाहं तद्देहं तत्त्वरमत्तरेषु विमलेसर्वं त्ववर्तिन्यथा ह्रत्वत्रसह नाशनेविमलधीत्र
ह्मस्वरूपी स्वयंभूत्वा सर्वमन्नन्नपेत् अपि प्रजेद्ध्यायेन्नथा राधयेत् तारादिपंचमनुभिः परिचीयमा
ने मूर्तेनेरमाम्य मर्त्ते निशं जगदेकमूलं संवित्स्वमत्तममनश्वरमप्युनंतम्न्नेजः परं जमनसांहसलोवृ
ताशि वक्षणकर्षणकांचेलुनिहृवोतन्नो न्यसेत् उद्यत्कोटिदिवाकरप्रतिभटो लिंगो रूपी नस्तनी वक्षो २
हुंदुकिरी दहाम रसनी मेजो रक्षां शोभिता विभ्राणाकरपंकजैर्जप वटीपाशांकुशैर्णपुस्तकं दिव्यपाद्दोजन्म
दो मस्वरीत्रिनयना पचेन्निषण्णासदा त्वं न्यसे ह्रीं वीजसंपुटं ऋ श्रीं कामो मात्रका जनो विपुद्दामासमप्रभो

हिमगिरिमहत्यैस्वतन्त्रिभिर्भजेः शुंडादंडसमुल्लिनासस्तवद्वैरासिच्यमानाभिमो विभ्राणांकरपंकजैः।
नैपवदैोपमहृदयं पुस्तकं भालदृत्तसमन्त्वलांकुवनतोध्यायेज्जगत्स्वामिनीं मसेस्मरांघोवशुषिर्ज।
गन्मोहनकीस्वया वालार्ककोटिद्युतिराशस्फुरितकात्तमालांकोदंडमिक्षुजनितं स्मरपंचवाणान् वि
योच हस्तकमलेदधतीं त्रिनेत्रां ध्यायेत्समस्तजननीं नवरत्नवज्रां वश्यादियकामश्च दकै देवभवेन्न
रः श्रीशक्तिकामबीजाद्यां द्वीवर्णं तन्त्रभजेन ध्यायेयमनवलये स्वपारासपाशमसुद्धयंकुशाश
रान्नवपुस्तकं च भ्रातिविभ्रतीं निजकरैररुणांकुचाभ्यां संमोहिनीं त्रिनयनां तरुणेंदुचूडां मसमेश्री।
यथाध्यायेद्धृदे विष्णुमातरं जपेन्मंत्रानन्यजे देवान्यजेदग्निमुद्दारधीः देवोभूत्वा यजेद्देवान्नादेवोदे
वमर्च्चयेत् एवमाह श्रुतिः साक्षाद्वतोवश्यप्रसेद्धुयः तत्तोविशेषकत्वेनोक्ता ध्यासोन्यासान्समाचरे
त् यथाहिवेसवेत्तत्तन्यासं विदुर्बुधाः इति क्रोतपिकृतोभवति ध्रुवं सकलवैसवमंत्रजपादि
षु एवंनसंयममनंत्वसुनाचरेदपिमिहजनमुमसौमनमिछति मृपवासाधवः कुर्यात्मणवेनाःसृसे
यमं स्तोभिः शुद्देस्मकर्मतो लोकिके नासुसंयम नवैदिकजपेच्छुद्रः स्त्रियश्चैककराचन श्रेश

त्र्यात्मिकः प्रोक्तः सरकुंभकरेचकैः बाह्याभ्यांतरभंगाभ्यां रुदरे रुरकोहितः संपूर्णकुंभवद्वायोर्धारणं
कुंभको मतः बहिर्यद्रेचनं वायोरुदराद्रेचको मतः इडयाकर्षयेद्वायुं बाह्यं षोडशमात्रया धारयेत्
पूरितं मंत्री चतुःषष्ट्या तु मात्रया स्वरेण नामध्यायन्समस्तं द्वात्रिंशन्मात्रया पायशनैः नाड्यापिंगलया चैव नं
रेचयेद्गुरुसत्तमः येनैव संसृजेत्तेन पूरयेद्धारयेत्ततः रेचयेच्च ततोऽन्येन शनैरेव न वेगतः पुनः पूरकं पु
कं पिवेद्वायुं पूरकं पूरकं तु धारयेत् पूरकं पूरकं त्यजेदेवमेव सिद्धिमवाप्नुयात् यथा सिंहो गजो व्याघ्रो भ
वेद्वश्यः शनैः शनैः तथैव सेवितो वायुरन्यथा हंति साधकं प्राणायामेन युक्तेन सर्वपापक्षयो भवे
त् अयुक्ताभ्यासयोगेन सर्वरोगसमुद्भवः हिक्का श्वासश्च कासश्च शिरःकर्णाक्षिवेदना भवंति वि
विधा रोगाः प्राणायामव्यतिक्रमात् अथाशान्याक्रमार्गेण प्राणायामान्समभ्यसेत् त्रिषट्द्वादश
वारं वा पुरुः परतो जपात् भुक्तिः प्राणायामान्प्रणवसहितान्सोऽष्टावशीतिः प्रभाते च सायं च मध्यंदि
वसमेवं विजानते हिजो यस्तं भुजः ग्रहणं कृत्वा सोऽभिक्षु लितः पुनः स्वेन मासादिह दुरितजलौघद
हनाः पुनः सोमी पठिर्यो हमासैर्जन्मांतरोपार्जितपापसंघात संवत्सराद्ब्रह्मपदं लभेत्के प्रकाशयं।

तेयदुत्तरं प्राणायामान्विधायेत्थं योगपीठं स्वके तनौ न्यसेत्तदाधारशक्तिं च प्रकृतिं कमठं तथा शे
षधारं पृथ्वीं सिंधुं श्वेतद्वीपं मनोहरं माणिक्यमंडपं दिव्यं कल्पवृक्षं वेदिकां रत्नसिंहासनं न्यसेदे
तद्धृदयपद्मके ओं सोहं पुरुषो ह्येव मार्त्तण्डहिरण्यनसाधकः धर्मं ज्ञानं च वैराग्यमैश्वर्यं न्यसेच्च क्रमा
त् मुखबाहूरुनाभिपार्श्वेषु अधर्मादीन्विन्यसेत् रक्षःपामहरिद्दिक्षु नीलवर्णविराजितान् वृष
केसरिभूतेभरूपान् धर्मादिकान्न्यसेत् धर्माद्यधर्मादिच पादगात्रचतुष्टयं हृदयघ्येषमब्जा
सुपद्मं बद्धीत्मणवाणप्रकाशाद्यन्तरेः सत्वरजस्तमांसि आत्मादित्रयमादिबीजसहितं व्योमा
त्मा मायाभवे ज्ञानात्मानमपाश्रित्य परितो मध्ये च प्राक्कौ नेव न्यस्त्वा पीठमनुं च नमविधिवन्नत्क
र्णिकामध्यगां न नत्कुलविधानवांप्सितं तत्र संचिंतयेत्तदा मतत् तनस्तु पास्य मंत्रस्य न्यासान्छा
दिकांश्चरेत् मंत्रशास्त्रे तथा चोक्तं प्राणसमत्रेणाधीमता यस्य मंत्रस्य ये न्यासाः कर्त्तव्याः सिद्धिमिच्छता न
पतत्परं प्रणहोमो वा सिद्धिमंत्राः कृतान्यपि अम्मन्यासहीनानि दास्यंति फलाय मी न्यासान्न्यसम
न्त्रात्मसतन्वं स्वदेहे त्रैलोक्यमेतद्दृष्यामेतिभूसः पापानि सद्यः प्रशमं प्रयांति मंत्रस्य तिरस्क्षोसि सपत्न

गानिनि अङ्गाङ्गुष्ठादिविन्यासः करांगन्यसनेष्ठनः ततो मंत्राक्षरन्यासः पदन्यासः ततः परं तत्र
कल्पविशेषोक्तान्न्यासानन्यान्समाचरेत् ततो मंत्रपुटे वीणोर्मात्रकाणाः सबिंदुकैः विन्यसेन्मंत्र
वित्सम्यक्स्वात्मनिष्टदेवतात्मना अथार्घ्यांगकरन्याससन्ततो मंत्रः प्रदर्शयेत् ध्यानेऽप्यसंततो वि
द्वान्स्वस्वकल्पोक्तवर्त्मना ध्यानात्मात्मेष्टदेवस्य वेदनं मनसा मतं तदपिहि द्विविधं प्रोक्तं सगुणं नि
र्गुणं तथा यन्नीवत्रसगौरकंसोऽहमस्मीति वेदने तदेवं निर्गुणं ध्यानमिति वेदविदो विदुः आ
त्मनैहृत्पद्मे जेकर्णिकाकेसरान्विते प्रफुल्लसोमसूर्याग्निमण्डलेन विराजिते स्वेष्टदेवता
तंत्र ध्यायेदागमबोधितं एवं तद्वेदनं तद्धि सगुणध्यानमुच्यते ध्यात्वा तत्पंकजे स्वीयं न्यासमा
र्गेण मंत्रवित् तस्मिन्स्वीये स्थितामिष्टदेवतामर्कविग्रहं ध्यात्वा पञ्चोपचारैस्तां नैवेद्याभिमतां
तकैः भोजनावसरे चान्तर्वैश्वदेवं समाचरेत् मूलाधारगते कुण्डे देवताग्निसमुज्वले धर्मा
धर्मादिघृतेभ्यस्ते मूलमंत्रद्वयैः सह अमुं जुहोमि स्वाहेति प्रत्येकं तु दृपात्स्रुची अहं तासन्न
पैशुन्यकामक्रोधादिकं हविः मनपवनस्रुवः प्रोक्तः सत्यवाक्कुण्डली दिता अयमन्वापिता

२२

यैवोक्तं मांतरं हवनं बुधैः । अंतर्निरंतरनिरंधनमेधमाने मांह्नांधकारपरिपंथिनि संविदग्नौ ।
कस्मिंश्चिदद्भुतमरीचिविकाशभूमौ विश्वं जुहोमि वसुधादि पुवावसानं ॥ आत्मानमनलत्रिकोणोऽ
कोटिसूर्याप्रतं प्रभे ॐ इदं त्वा कृतिचिद्रूपे ज्वलत्सूक्ष्मसमंचिकं इदं तापात्रसे पूर्णमहं त्वा परमाह
ते पराहंतामये वह्नौ जुहोमि शिविरूपतः । धर्माधर्मसमं हीमं आत्माग्नौ मनसा स्त्रुवा सुषु
म्नावर्त्मना नित्यं ममक्षवृत्तीर्जुहोम्यहं ॥ तदंते तन्मयो भूत्वा जपेद्विद्यानुसारतः । तं जपं सर्वसंप
त्त्यै देवतायै निवेदयेत् । गुह्यातिगुह्यगोप्त्री त्वं गृहाणास्मत्कृतं जपं । सिद्धिर्भवतु मे मातस्त्व
गतिः ॥ इत्येवमांतरं यागं कृत्वा देहं प्रपूजयेत् । चंदनाद्यैः सुपुष्पैश्च विधानं कथ्यतेऽधुना । आत्मा
ग्रतश्चतुष्कोणषट्कस्य चत्रिकोणकं । सामान्यार्घ्यजलेनैव कृत्वा तानि प्रपूजयेत् । आग्नेयादिषु
कोणेषु हृदाद्यंगचतुष्टयं । नेत्रमध्ये हि त्वचास्त्रं तस्मिन्स्थले न ताडितं । त्रिपादिके प्रतिष्ठाप्य
जपेन्मनुनामुना । ॐ सोममंडलाय षोडशकलात्मने नमोऽस्तु ताडितं शाखं संस्थाप्य सा
धयेत्सुधीः । अंग्यर्कमंडलायेति ममनाहि सूर्यद्वादशकलात्मने नमः । स धाममयैस्तोयैर्मूलेनेमार्कोप।

वेन् विलोमं स्मरयेत्तस्मिन्मज्जयेत्सेनुना ऽमृ ॐ सोममंडलायेति षोडशकलात्मने नमोऽर्क
मंडलातीर्थमावाह्य अंकुशमुद्रया तीर्थमंत्रेण विधिवन्मंत्रस्तत्रैव कल्पयेत् गंगे च यमुने चैव गोदा
वरि सरस्वति नर्मदे सिंधुकावेरि जलेस्मिन्सन्निधिं कुरु गालिनीपाविवया मुद्रां प्रदर्शयेत्तन्मुद्रया
अमृतीकरणं कृत्वा चिंतयेदिष्टदेवतां अंगन्यासेन सकलीकृत्वा स्वेणहि षोडश कीलयेन्मं
त्रमंत्रेण निरीक्ष्य शंखमुद्रया मत्स्यमुद्रया जलं प्रोक्षिणीपात्रे कृत्वा मात्रे त्रिवारतः वष्
यतयोनीमुद्रयोन्निसेचनया गंधपुष्पादिभिस्तत्रस्थं नयेदिष्टदेवताम् अष्टकृत्वो जपेन्मूल
मात्स्या आत्मतत्वात्मने नमो विद्यातत्वात्मने नमः शिवतत्वात्मने नमः इत्येतन्मंत्रैस्त्रिभिः
प्रोक्षयेत्पुष्पादिकेवापि मंडले विधिवत्सुधीः ततः संपूजयेद्देहं गंधाद्यैर्मूलमुच्चरन् पंचकृ

२२

त्वः पुनः कुर्यात्पुष्पांजलिमनन्यधीः उत्तमांगे हृदाधारे पादे सर्वांगके क्रमात् ततो धूपा
दिकं दत्वा वै स्वहेवं समाचरेत् स्वाधिष्ठानगते कुंडे त्रिकोणे अग्निं समुज्वाल्य मूलमंत्र
समुच्चार्य तत्राहुतादिकं हुनेत् हवनानंतरं विद्वान्मूलमंत्रं यथाबलं जप्त्वा समर्पणं

ऊर्ध्वाहृद्देवतादक्षिणेकरे ततोनुज्ञां गृहीत्वास्यावाह्य पीठे प्रपूजयेत् आदौ लिखेद्यंत्रं गणेशं नमस्क
त्योक्तविधिना कामक्रोधादिभिः शोषं मनोमलनियंत्रणात् यंत्रमित्याहुरेतस्मिन्देवः प्रीणाति सु
२८ नितः तत्तत्कल्पोक्तद्रव्येण विलिख्य घमुत्तमं सौवर्णे राजते ताम्रे पीठे प्रज्ञे पटे भुवि विनायेत्रेण
वेष्टनाद्देवतानप्रसीदति पीठन्यासविधानेन पीठं संपूज्य पूर्ववत् पाद्यार्घ्याचमनीयं च मधुप
र्कादि मधुपर्क पात्राण्याधारयुक्तानि स्वर्णादि रचितानि च स्थापयेत्पुरतस्तानि पूजयेत्क्रामत्रव
न्मना पाद्यपात्रं माकहस्तिवीज्ञविस्तृक्रांतान लोम्नत अर्घ्यं पुष्पाक्षतयवकुशाग्रतिलसर्षपैः ग
यहृत्वांजले श्रोत्रं तत आचमनीयकं जातीफललवंगकोललं वंगसजले विदं आनंदयेम
यन्निमित्तं मधुपर्कः समीरितः एकस्मिन्नथवा पात्रे पाद्यादीनि प्रकल्पयेत् सर्वोपचारवस्तुना
मभावेभावयेद्धिया एवमासाद्य पात्राणि तत्पीठे निधाय च मूलेन मन्त्रितं संपूज्य ध्यात्वा देवप
सभावेभावयेद्धिया ... आवाहयेत्पूजयेदस्या परिवारगणैः सह शालग्रामेस्थावरेच मावाहनविसर्जने शाल
ग्रामशिला यो हि देवः सन्निहितो ध्रुवं हृदयान्निर्गतं तेजो दीपाद्दीपान्तरं यथा स्वमन्त्रावत्मना

देवं नासिकारंध्रनिर्गतं करस्थामालकांभोजे निधाय नेद्गुणोदये मूलमंत्रं समुच्चार्य सांगं
सवैषां ध्येदेवतं पद्मे हीति महस्तपादुकाभ्यां दद्यान्निधे आसनं कल्पयामीदमासनं तां पद्ममुद्र
या पद्मासने संनिधीकृत्य सन्निधापनमुद्रया अवगुंठामसीकृत्य संनिरोध्यावरोधियासमु
खीकृत्य मुद्रया सम्मुखीकरणमुद्रयापस्सकलीकृत्य साधकः सकलीकरणमुद्रया रवगुंठन
मुद्रया अवगुंठामस्तीकृत्यामृतीकरणमुद्रया मुद्रयापरमीकरणपरमीकृत्य साधकः अर्घ्यपा
द्यादीनुद्धेत निमंत्रतः स्वागतं दिकान् स्वागतं कुशलमम कृत्वा पुष्पांजलिं ततः मूलांते साधु
पादि सर्वोत्मगार्थमदे देने दैवेष्टदेवस्य नामनादृगुहीरयेत् ततः पाद्यपदं ब्रूयात् मंत्रेण कल्पया
मिच उत्कातदंते हृदये पाद्यमंत्रोपमीरितः पाद्यपाद्यं जेदद्यादेतेन समनुजा ततः उपचारमि
मे तथा दद्यामि परमेश्वरः मूलांते साधु धायादिशक्तिं नम नमनामुना दद्यात् पुष्पांजलिं तस्मै पाद्यं। २५
तेन शिरस्यर्घं विनिर्दिशेत् ततः पुष्पांजलिं दद्यात् सर्वोक्तमनमनामसुधीः अर्घं शाहं परिकल्प्य विहाना
वमनं वदेत स्वाहा स्याने स्वधां दद्यात् देतेनाचमनं समर्पे पुनः पुष्पांजलिं दद्यात् स्नानेनाचमनं ततः

मधुपर्कं प्रगृहीतनतदत्वा हृदयेनेत्युपः पुष्पांजलिं विधाय पाद्यदत्वाचमनं धूपः तेनैवमनुज्ञातान स्नदत्वा
पुष्पांजलिं ततः पादुके परिधाय पाद्यभगवन् रत्ननिर्मिते स्नानमंडपमायाहि स्नानाय त्वीशाहे गतं मा
र्थयित्वा प्रविश्येत स्नानवस्त्रं सुशोभनं प्रगृह्यमोहर्म नेत्रं यां स्नहाराज्ञोपचारयेत् तारदत्वा स्नमधु
भिः त्वं देवेनोस्मोदकेन च गंधाद्भिः कारयेत् स्नानं दत्वाचमनीयकं कृत्वामार्जनं वस्त्रं दत्वा सुस्रोद्वकूल
कं पवित्रं तन्नोदत्वा दत्वाचमनं पुनः पादुके परिधाय पाद्यभगवान् रत्ननिर्मिते प्रागच्छ निर्मि।
तेयामम्यामलंकारायमंडपं प्रार्थयित्वा तयातिष्टदेवतामंडपं नयेत् संस्थाप्यमंडले रम्ये हिव्यमा।
ल्यानुलेपनैः अन्यैराभरणैर्दिव्यैर्नानारत्नसमन्वितैः अलंकृत्य ततस्तं च चामरादर्पादर्शकं पादुका
पुष्पमारूप्यं चवाचयेद्गुरुः सर पागमंडपमायाहि परिवारगणैः सह प्रार्थयित्वा नयाचेत्स्यं योगपी
ठं नयेत्सुधीः तत्रोपवेश्य गंधाद्यैरूपचारैः समर्चयेत् पंचभिर्मुक्तादेवदेवाभिमुखत्वनोदस्या प्राज्ञा।
द्दिहविर्नेत्रे पात्रमाहोमादिकमर्पयेत् प्रासक्रमेणमनुज्ञाप्य लिंगेमालिकाद्यैः मूलमंत्रेण समन्त्राणा।
सर्वोपसत्वष्टदेवताम् नमस्ते देवदेवेशा सर्वज्ञ सिकरंपर अप्रमानिवेदितंम्प्रयहं गृहाणनिस्यसमीतलं अ

स्य

स्नानं दत्तं संहर्षो गृहाण जलमुत्तमं चंदनं मलयोद्भवं माधातं सुशीतलं कर्पूरागुरुकस्तूरीहिमांबुसो
हितं शुभं परमानंदसौरभ्यपरिपूर्णदिगंतरं गृहाण परमं गंधं कृपया परमेश्वर: अक्षतान्धवलान्शुक्लेच
क्लिष्टं कुंकुमं नवं शुभं गुणावदनसंभूतं नानागंधमनोहरं आनंदसौरभं पुष्पं गृहाण परमेश्वर: सारांग\
रे घृतं विल्वतैलेन जननैवेद: संविकीर्णैः कर्पूरादिघनपरिमलैर्धूपमाघ्रापयमे श्री दत्याज्ञीचेरसुरमथनया
चापरेणाग्रहेसा जुहोंगंधाहृतक्रमेण केरश्चितावाद्यानः वनस्पतिरसोद्भूतो गंधाढ्यो धूप उत्तमः
आघ्रेयः सर्वभूतानां धूपोयं प्रतिगृह्यतां इत्यधूपं भक्त्वीततांम्रकांस्यादिनिर्मिते पात्रे हि विवदेभ
गम्नतालेपघाक्रतोशुभे सारंगारविनिर्हितमैर्ग्गुलागुरुहृद्धजै: निर्यासाद्युत्थितैर्धूपैर्गंधधूपहृद्यैर्य
धोदितैः भवन्मार्पितःधूपोयंघ्रास्यतेः सनकर्म्मणि वर्त्तिकर्पूरगाभिन्नासर्पिवातिलजेनवा
आरोप्य दुम्रसेहीयमानुबद्धः सौरभपालिनः सप्रकाशो महान्दीपः सर्वतस्तिमिरापहः सबाह्याभ्यं
तरं ज्योतिर्दीपोयं प्रतिगृह्यताम् दीपोधिरूपं वस्यात्रेपश्माकारविनिर्मिते प्रतिपात्रे प्रदीपव
स्त्रव भोगाव हुताकृपा अन्यानिवेदितः पूजाकालपदंप्रशास्यते अथ सर्वं वचनसानांगृहीत्वादि

२५

पूजयेत प्राणाहृदयादीनि पूजयेत् नेत्रमघोरि त्वचास्त्रं मन्त्रं मंत्रनमोंतकैः तथा रस्फुरितकृष्णामनी
लकृष्णारुणाश्चिषः वरदाभयपाशिणः प्रधानननवः स्त्रियः ध्यातव्या विद्रुषानेनक्रमेणैवांगदेव
ताः स्थालयित्वाततः वाणिमालायसमनोवरं श्रीमीष्टसिद्धिं मे देहि शरणागतवत्सले भक्त्यासमर्प्पयेत
प्रथमाद्यमावरणायच रन्तुष्ठार्घ्यं हितं समुद्धं देवतानामभीष्टसाधकः अस्माद्दसप्तत्रुपः ऊर्ध्वादिमावरणाश्च
णं पश्चादभ्यर्चेतीयास्तुः कल्पोक्ताहृतपक्रमात ततोयजेल्लोकपालान्मूलपारिषदान्वितान् पद्मा
धीश्वरवर्णास्त्रपरिवारगणसंयुतान् इंद्रोवह्निर्यमोरक्षोवरुणः पवनोविधुः ईशानः वज्रगाधीशा
श्वथऊर्ध्वपितामहः ऐरावतस्तथामेषोमहिषः प्रेतसंज्ञकः मकरारवोमृगः पश्चात्तरगोहंसभस्त
था हृत्प्रोर्ध्वहंसः क्रमाद्देषांवाहनानिविदुर्बुधः कनककपिशाकृष्णामलश्वेतधूम्राभवसितस्त्र
विरक्तावर्णानोवासवाद्याः करकमलविराजत्वाग्रपथादिव्यदेहाविवपमणिगणाभ्युक्कुमस्कारद्ध
वणाद्या हंभोलिशक्तिमसिधरदंडकपाशपाशचक्रांकुशाह्वयरादात्रिशिरोवादिपमा श्रद्वांवहिर्निज
सत्पाहितमौलिप्रुक्ताखल्वाग्रधाभयसमन्वितपाणिपद्मानतनः ध्यात्वान्सलिदत्वापमेवाचमनी

यकं नैवेद्यस्यमसानार्थं प्रार्थये दिव्यदैवतं सौवर्णे राजते ताम्रे कांस्ये रत्नादिनिर्म्मितं पात्रे निधाय नै
वेद्यं मऽसो संस्थापितं शाल्यन्नं सूपशाकादि पेयचोष्यादिषड्रसं अन्यानि वेदिते शुद्धमण्डपादेव्वा
व्रवत् विकान्नपाणि नानारसममन्वितान् स्वादूदकेचविमलं पायसंचनशर्करं कदली



यनसाम्रादि दधिदुग्धं प्रधानकं संस्थाप्य पुरतः प्रोक्षितारेण समन्तात्यसेत् दर्शयित्वा चक्रमुद्रामष्ट
धान्नमविधया ग्रभिमंत्र्यामृतीकृत्य धेनुसंज्ञया संगायादिपदं चोक्त्वा नैवेद्यपरमुद्रयेत् तर्प्पणेनैक
ल्पयामीति त्रुल्लुकोदकमर्पयेत् अथामृतोपस्तरणमसीत्याचमयेत्ततः ग्रासमुद्रां वामहोस्ता।
विकचोत्पलसन्निभां प्रदर्शयेद्दक्षिणेन प्राणादीनां प्रदर्शयेत् मूलमंत्रं समुच्चार्य्य सेवो धनपुरःस
र. सम्यात्रसहृदि: सोच्छ्रविविधानेकभक्ष्यलं निवेदयामि भगवते स्वानुगाय नैषाणनतत् इति प्रभोज
लिंकृर्णा दक्षेणाकोत्नयेद्दिश ब्रह्मेशाद्यैसरसमिभिः स्वपविष्टैः समेतो देव्याषिं जहलपकरपासा।
दरैवीजसास्य: नर्म्मक्रीडाप्रसनपरो हासयन्पंक्तिभोक्तृन् भुंक्ते पात्रे कनकघटिते षड्रसाविष्ट देवः
ध्यात्वैवं विधिवद्दिहात्वैष्णवे समाचरेत् दीर्घविस्तारतो हस्तं चतुरंगुलमुच्छ्रितं दक्षिणस्थंडिले

स्थित्वा तत्राधाय कुलाशनं संस्कृत्य तं प्रयात्मायं साधको देवतां प्रिया तत्र संस्थाप्य गंधाद्यैर्देवतां समभ्यर्च्य वि
ग्रहे तारव्याहृतिभिर्हुत्वा मूलमंत्रेणामंत्र्य वित्तसर्पिषा वा तिलैर्वा यथाभक्त्या पायसेन वा ततः पात्रस्य साधक
श्रेष्ठः पंचविंशतिसंख्यया पश्चाद्व्याहृतिभिर्हुत्वा गंधाद्यैः पुनरर्चयेत् देवतां योजयेत्पीठमध्ये तां वह्निं वि
सर्जयेत् अवशिष्टेन द्रव्येण विधाय गंधपुष्पाक्षतादिकं देवताद्याः पार्षदेभ्यो बलिं दद्याद्विचक्षणः ये रौद्रा
रौद्रकर्माणो रौद्रस्थाननिवासिनः योगिन्यो ह्युग्ररूपाश्च गणानामधिपाश्च ये विघ्नभूतास्तथा चान्ये दि
ग्विदिक्षु समाश्रिताः सर्वे ते प्रीतमनसः प्रतिगृह्णन्त्विमं बलिं इत्युक्त्वा दद्यात्तेभ्यो भूतबलिं हरेत्
भूतानि यानीह वसंति भूतले बलिं गृहीत्वा विधिवत्प्रयुक्तं संतोषमासाद्य व्रजंतु सर्वे क्षमंतु तान्यत्र न
मोस्तु तेभ्यः इत्युक्त्वा विकिरेत् भैरवे नासिकामलां तर्जनीमध्यमानामा योगिन्यां तर्जनीमना क्षेत्र
पाले गणेशे तु मध्यमानामा त्वस्वेच्छया ततो कुर्वात्मंडलं होमात्पिष्टकां हिविनिर्मितान् पारावतमध्यमा
कारान्क्षेत्रो मान्परस्परायेत आसाद्य पाणिनाध्याय मस्तके नीराजयेत्प्रभो आरात्रिकमिति श्रीकंठे व दावाह
नश्रुवं के पानीयममरत्नीकृत्य मगू पापेन संजया कुलकोटसाम मन्दतापिधानमसहाय अनेनेदव

६

ताहस्ते दत्वा चाथ विचिंत्यच गतसारेन नैवेद्यं ततस्मै तत्समुद्धरेत् उच्छिष्टं तद्भजेद्दत्वा किंचित्स्थाने वि
शोधयेत् विष्वक्सेनः स्मृतो विष्णोस्तेजस्संभो विवस्वतः चंडेश्वरी तथा शंभोः स्कंदेशः शोकरस्य च त्वं बोट
२०
रो गणपतिरश्मी उच्छिष्टभोजनः गंडूषादि ततो दत्वा ताम्बूलादि निवेदयेत् चंदनादि प्रदीपाद्यैः रूपचारैः
पुनर्यजेत् प्रसन्नाङ्गं यमाख्यातां सर्वदेव प्रसाधिनीं ततः प्राक्ताजपं कृत्वा तज्जपं सर्वसंपूर्णं देवतादक्षि
णे हस्ते सर्वं वक्षाचं यत्सुधीः सछत्रचामरैरन्यैरनुपचारैः प्रतोषयेत् शिष्टगंधं शावतोयाये विलोक्य प्राणे
के त्वा हृद्विजात मूलमंत्रं समाहृत्य संजपेत्सर्वलोकींद्रं तं ध्यात्वा मोहयेदात्मनां गानंदे वाच्छन्नावशिष्टय
त्सलिले शालमध्यगं अंगे लग्नमनुष्याणां वसहत्योद्भयो हरति शुभादिशिष्टं परिचारिकेभ्यो दत्वाथदे
वै विधिवत्प्रणम्य स्तोत्रेणाचानेन समस्तदेवयागेन सर्वस्तुतिमारभेत् किंचिद्रवसकलजननिर्वी
यतेन स्तनायां काकाकीर्तिः जलकमलिनि व्यायतेन स्तनायां किं किं सोढ्वं स रव रततेप्राप्यनाङ्घ्रि
२०
तायां कं कं योगं त्वयि न चिंतं विनिमालां विनायोगस्त्वता भवं भवपदं सिद्धि जिनासि प्रभुं करि त्वमेका
सि जगतो भूषा गुणानीतशरीरिणी स्तुतात्त्वं वाछितं देवि दासिकमलाकरे परमानंदबोधाद्विरूपेते जा।

स्वरूपिणी तदस्तानाजगद्धातिल्वदस्तानादिनिवर्त्तते चिद्विधातिमहासत्तामात्रेमात्रेनमोस्तुते स्था

श्री ष्टिस्थित्युपसंहारहेतभूतेसनातनी त्वमेवासिजगत्येकागुणातीतशरीरिणी स्वष्टिस्थित्युपसंहारहे

तभूतेसनातनि अनुग्रहायभक्तानांगृहीतदिव्यविग्रहे भक्तस्यमेनित्यपूजामाकृस्यपरमेश्वरि ये

हिकामपिकसिद्धिं देहिविदशनंदिनि मापत्रयपतिज्ञानवदनत्राहिमांप्रभो नान्यंवदामिनम्र्णोमि

नचिंतयामिनान्यंस्मरामिनभजामिनचाश्रयामि मत्वाकालवशीयचरणांबुजमादरेणमांत्राहिभूतकृप

यामपिदेहिसिद्धिं अज्ञानाद्यममादाद्वाकैवल्यात्साधनस्य च यन्मूनमतिरिक्तंवानत्सर्व्वंसंतुमर्हसि

सिद्ध्व्यहीनंक्रियाहीनंमंत्रहीनंविवर्ज्जितं तत्सर्वंकृपयादेविक्षमस्वत्वंदयानिधे यन्मयाक्रियते

कर्म्मतन्महत्स्वल्पमेव च तत्सर्व्वंजगन्मातस्त्रिसंतव्यमयप्रांजलिः अनेनदेवतास्तवानमहेवस्तवेन

व पुष्पांजलिपुनर्दत्वासांगंप्रणमेन्मंत्रः पुनः प्रदक्षिणीकृत्यतन्मूलेनोपसंहरेत परिवारगणं

सर्व्वमुपसंहारमुद्रया क्षमस्वेतिवदन्मूलमंत्रेणव्यापकंत्रिशः विधायदेवतापश्चात्स्वीयहृत्सरसी

रुहे स्तुष्पावर्त्तनाञ्छ्वमात्रायोद्वासयेत्सुधीः निर्म्माल्यंमस्तकेधार्य्यंसर्वाङ्गेचन्दनलेपनं नैवेद्य

देवतारूपमात्मानं प्रजपेन्मन्त्र शास्त्रदृष्टेन विधिना भक्तिमान्स्थिरमानसः संख्याहतोप्युनः कुर्याच्च
ख्यादिप्राणसंयमान् ततो जपदशांशेन मार्ज्जनं पेरास्ममहेइति मार्ज्जनस्यदशांशेन तर्पणं ब्राह्मणभोज
नं होमाशक्तो जपं कुर्यात् होमसंख्या चतुर्गुणं षड्गुणं चाष्टगुणितं यथासंख्यं हि ज्ञातव्यः द्विजस्त्री
णां तु वित्तेयो हि ज्ञानामहो जपः स्वामिस्सुक्तो जपः शूद्रके चिराद्भरितो यथा होमाशक्तो च तन्त्रे च संख्य
सर्वा जपन्मनुं यस्मिन् प्रतिगदेनेव जपसंख्या विधीयते तत्र सर्वत्र मन्त्राणां संख्या हि हि युगाङ्कमात् क
लौ कैवल्ये संख्या त्रेतायां हि गुणा स्मृता द्वापरे त्रिगुणा ज्ञेया कलौ संख्या चतुर्गुणा येषां जपे च होम
च संख्यानुक्ता मनीषिभिः तेषामष्टसहस्राणि संख्या स्याज्जपहोमयोः संख्या न कृता शतमष्टसहस्रं वा
जपादिषु नारायणात्मिके प्रोक्तं मानेषु प्रशस्तिर्यथाप्रति एतान्यस्यानि स्वनायां साधनानि बहून्यपि उत्त
मानि च मध्यानि स्वल्पानि त्रिविधानि वै सम्यक् समर्थः कुर्वीत सर्वत्र मेरेव साधनैः मध्यमो मध्यमैरेव
स्वल्पो स्वल्पैश्च साधनैः आपत्स्वपि स्वल्पसमस्तोपि स्वल्पैरेव समाचरेत् स्वजाकर्मविशेषेण हेशकालानु
सारतः यथाशक्ति यथाध्यायं यथालोकाविगर्हितं स्वजौविस्मरतः कर्त्तव्यो निशक्तोतिसाधकः ॥

वागेंद्रवन्नाद्यैः स्तनयेदिष्टदेवताम् अथवा देवतामात्रं ध्यात्वा सम्यक् प्रहृष्टः जपेत् अथवा मानसीं।
ऊर्ध्वोत्तमस्तजां यथाविधिः अथवा केवलं वा स्नातः स्तजां ऊर्ध्वा हि वस्नाणः अथवा मात्रे सम स्वैरया द्वं नसा
धनं यो सात्वं नापि शक्नोति ऊर्ध्वा दर्शनं द्रवं न संस्नेव जपे ऊर्ध्वा न मंत्रे केवलं जपेत् एवं एवं स्य वा
शीत्वा वुनतोत्तरमाचरेत् यद्यन्तदन्यथा ऊर्ध्वा न ता निष्ट फलमश्नुते प्रभुप्रथमकल्पस्य पोनकल्पे न वर्त
येत् न तापराधिकं न स्यादुःस्मं तेनायते फलं इति विज्ञापयामस्य मेकपंथ न मास्थयेत् नैकं च म्रस्य वि
धेनसंयोपयाति न संशयः पुरश्चर्या विधायैवं सम्यक् साधकसत्तमः तद्दिने महती स्तजां ऊर्ध्वा ब्राह्मण।
भोजनं वह्निभिर्वस्त्रभूषाभिः सेरज्य गुरुमात्मनः दीनानाथांश्च संतोष्य मंत्राः सिद्ध्यंति मंत्रिणाम् अ
थवान्यप्रकारेण पुरश्चरणमिष्यते ग्रहणे र्कस्य चेंदेव सुचिः पूर्वमुपोषितः नद्यां समुद्रगामिन्यां
नाभिमात्रे जले स्थितः ग्रहणादि विमोक्षांतं जपेन्मंत्रं समाहितः अनंतरं दशांशेन क्रमो होमादिकं
चरेत् तद्दिने महती स्तजां ऊर्ध्वा ब्राह्मणभोजनं ततो मंत्रसिद्ध्यर्थं गुरुं संपूज्य तोषयेत् एवं च मंत्रसि
द्धिः स्याद्देवता च प्रसीदति अथवान्यः प्रकारोयं पौरश्चरणकोविधौ चंद्रसूर्यपरागे न स्नात्वा प्रयत

२९

मानसः स्पर्शनादिमुख्यकं पूर्व्वं तं जपेन्मंत्रं समाहितः जपाद्दशांशतो होमं तथा होमात्तर्पणं मार्ज्जनं
तद्दशांशेन ततो ब्राह्मणभोजनं एवं कृत्वा तु मंत्रस्य जायते सिद्धिरुत्तमा अथवा देवतारूपं गुरुं ध्यात्वा
प्रतोषयेत् तस्यच्छायानुसारी स्याद्भक्तिपूर्व्वकेन चेतसा गुरुमूलमिदं सर्व्वं तस्मान्नित्यं गुरुं यजेत् गुरु
स्मरणं हीनोपि मंत्रः सिद्धो न संशयः विधायैवं परश्चर्य्यां गुरुसेवां जपं त्वतः मंत्रः मम सवने वीर्य्यात
स्माद्यपत्वपरो भवेत् अनुष्ठितो यथान्यायं यदि मंत्रो न सिध्यति पुनस्तावत्स्वजन्मव्यस्ततः सिद्धो भ
वेद्ध्रुवं पुनस्तावनुष्ठितेपि मंत्रो यदि सिद्धो न जायते उपायास्तत्र कर्त्तव्याः सप्त शंकरभाषिताः द्रावणं बो
धनं वश्यपीडनं शोषपोषणे दहनांतकमात्कुर्य्यात्ततः सिद्धो भवेद्ध्रुवं द्रावणं वाथ तं वश्यं पीडनं क
मयोगतः तन्मंत्रयंत्रमालिख्य शिलाकर्पूरकुंकुमैः उशीररोचनाभ्यां च मंत्रसंग्रथितं लिखेत् नी
राग्य मधुतोयानां मध्ये तं लिखितं क्षिपेत् एवं जपनाद्धोमाद्द्रावितः सिद्धिदो भवेत् द्रावितोपि न
सिद्धश्चेद्बोधनं तस्य कारयेत् सरस्वत्येन बीजेन संपुटीकृत्य तं जपेत् एवं प्रबुद्धो भवेत् सिद्धो नो चेद्वश
यीकुरु आरक्तचंदनकुष्ठहरिद्रामर्द्दनशिला एतैस्तु मंत्रमालिख्य भूर्ज्जपत्रे प्रशोभने धार्य्यं कंठे

२९

प

भवेत्सिद्धिः पीडनं वश्यकारयेत अथ रोगनरयोगेन पलानि परिजप्यैव ध्यायीत देवमांतहृदयपतेतरू
पिणी विद्यामाहित्मडुग्धेन लिखित्वा कमण्डलचाग्निणा तथाभूतेन मंत्रेण होमः कार्यो दिने दिने पीडितो
ल जयाविष्टः सिद्धः स्यात् यशोषयेत तालापात्रीपे बीजमाधेतेनस्य पोनयेत गोक्षीरमधुना लिख्य
२ विंशोपालो विधाययेत योषितो यं भवेत्सिद्ध नो चेत् क्रूं ह्रीं तथा षष्ठं हाभ्यां च वायुबीजाभ्यां मंत्रे ऊर्पावि
र्भेणं पंचविद्यागतेधाय्यः लिखित्वा वरभस्मना योषितोपि न सिद्धस्येद् हृतोपोग्निबीजनतः आ
ग्नेयेन तत्बीजेन मंत्रस्यैकैकमक्षरं आग्रहत ऊर्द्ध मध्य चपो जपेदादकर्मणि ब्रह्मह त्वस्यै तेन मंत्रमा
लिख्य धारयेत कंठदेशेन तो मंत्रः सिद्धः स्यात्क्षेकरोदिते इति श्री परमहंसपरिव्राजकाचार्यश्री वि
ए द्यर्थे श्रमसत्पादशिष्य श्री देवेंद्राश्रमकृतायां पुरश्चरणचंद्रिकायां षष्ठं जपविधानं समाप्तं ॥
मन्त्रस्य दशांशेन सिद्धिवत्कथितं पुरा तद्धि जन्मरपरिज्ञानसापेक्षमवसरादतः इदानीं जंहनिर्माणप्र
कारः सम्यगुच्यते होमानुसारतस्तानि कामनावशतस्तथा नानाविधानि तत्रापि विविच्यंते सुधी
बुधाः प्रसंगान्तानि वक्ष्यमंत्रपसापि लक्षणं ऊंजमसगानः समयथाशास्त्रप्रकाश्यते मंत्रेणस्य

विल्वणगोरुत्रामेऽपलक्ष्मरेन मंडलेनमफलाकांक्षीशुभार्थे सिद्धयः क्रमात् अथातः संप्रवक्ष्यामि द्रं
इमेऽपलक्षणं यतोदानं मंडपं दीक्षायुरक्षणादिवाक्रिया तदुपकारकं सा स्मात्केवनाभिसमे रेखेलं सु
२ योनिमंडपं परिमेतं कुंडं मकाश्यते परिदोषाहि यस्मात्त्वन्नाधिके वि च त्रणोः यत्नमास्यायकर्म
थं तद्धमं विश्वकर्मणा न्यूनाधिके भवेद्दोषो हीने पंगुपनक्षयः वक्रे तु इति संज्ञायो मरणं भिन्नमेख
लेः मेखलं रहिते शोकोभ्यधिके वित्तसंक्षयः मायाविनाशने प्रोक्तं कुंडं योन्या विनाकृतं अथ तद्ध्वं
सनं प्रोक्तं कुंडं यत्नेवर्जितं मानाधिके भवेन्मृत्युर्मानहीने दरिद्रता तत्र हस्तावितस्त्यादिप्रमाप
प्रतिपाद्यते अंगुलाद्यहिविभागाय प्रकारः शास्त्रबोधितः त्रसरेणुरथरेणुर्वालाग्रं तद्वलिक्षा च
यूकायवोंगुलपरमाणोः क्रमतोष्टगुणानि तानि कृतमुष्टिकः प्रकोष्ठमष्टौ रत्निमष्टमा शोनकर
अन्नसोसारत्निस्त्वकनिष्ठः करप्रवक्ताहं ससरहितः स्यात् हस्तास्तु चतुर्विंशत्यंगुलं कोमितो प्रकृतिः २
अथ हिक्षस्य प्रमाणेन तु प्रक्रियेषा प्रकीर्तिता जालांतरगते भानौ यत्सूक्ष्मं दृश्यते नरैः प्रजाप्य मतसप्र
माणानां त्रसरेणुं प्रचक्षते त्रसरेणुस्तु विज्ञेयो योषोःष्टौस्युः परमाणवः त्रसरेणवस्तु तेष्टौ रथरे।

णस्तस्मस्मृतः बुधैः वालाग्राण्यष्टलिक्षा तन्त्र एका लिक्षाष्टकं स्मृतं अष्टौ यूकाः यवं प्राहुरंगुलं तु यवा
ष्टकं रत्निस्त्वंगुलपर्वाणि विज्ञेयस्त्वेकविंशति करपदकलांशेन हीनो रत्निरुदाहृतं चत्वारि विंशति
श्चैव हस्तः स्यादंगुलानि तु अंगुलानि तु अंगुले विमतिर्वह्वी वादिनामस्तु तद्यथा केचिदंगपरिशिष्टे
यदंगुलस्य तु लक्षणं अंगुष्ठांगुलमानं तु यत्र यत्रोपदिश्यते तत्र तत्र बृहत्पर्वग्रंथिभिर्मिनुयात्सदा
ताषाकात्यायनेनापि उक्तमंगुललक्षणं अंगुलस्य प्रमाणं तु षड्यवाः परिकीर्तिताः स्मारत्नीति ल
केचापि कथितं तस्य लक्षणं कर्तुर्दक्षिणहस्तस्य मध्यमांगुलपर्वणः मध्यस्य दैर्घ्यमानेन मानांगु
लमुदाहृतं एवं विमतिषु मोहि वादिनामभिधीयते सिद्धान्तः कल्पकारस्य वाक्याद्यत्र भविष्यति न
तु यत्र स्मृतेर्हि येन प्रथमो ऽभीरस्मृतो स्मृतिर्हि येन विषयः कल्पनीयास्य पक्षे पक्षे तस्मात्तत्र कथं वा
यद्येवस्य भवतीष्टं ते अंगोष्ठे तस्मृते हि धंप्रकृते नैव विद्यते कल्पवृद्धन्तु नेसा हा दृष्टं वेदोपजीवकः
स्मृतिकराः स्मृतिं चक्रुः स्वमार्गागमे ततः प्रत्यक्षाद्यनुमानस्य उवं तत्र यमत नानाभूतात्स्व शाखा
त्वास्थितलिंगादिनाश्रुते कस्मिन्नात्यों पसंहारो यन्निबंधस्तु कथ्यते निरूढकल्पशाहस्येत्येव शास्त्र

विशेषविदुः प्रयोगशास्त्रमिति चेदिति सत्ये भाष्यकृत् स्वयं तंत्रे स्मिन्तेः पादमिममर्थमभाषत नहि कल्प

२१

कारस्यैव वचनं श्रूयतामिदं समस्यैवाप्रयतोऽछिते वायह ध्येवाहो न रूपे च मोक्षः हस्तसंतस्यापि तिस्रो

शाकोशं गुलपवस्तस्य लवोष्ठमस्त्र स्रंग लारलि मुसाहियानमानसिद्धो ध्यते कायनमने रेवंस

रस्तो विघ्नेयरः हानेत्यादौ हि विस्पष्ट मुनिना परिभाषणात् न चान्यस्य नवा ह्येषामस्ति ज्ञानमिथ्य

नैतनः भूमिशुद्धि विधायादौ खननादि विधानतः तोल्वा च समतां भूमेर्मंडपादि समाचरेत् शूल

क्वासाम्यकरणे प्रकारः कथ्यते मया कीलेनैकीकृते मूले सध्यकसूत्रमास्समायथाः मूलेदेपान्यसे

स्त्रसूत्रस्य शङ्कारवङ्कुते भूस्येग तुल्येमध्या काष्ठिं च्छगेदुङ्गतानाच्चनः खनन्तस्त्रयेदग्निमय्यपे हा

पि शुक्तिः शूके पाव स्त्रवमेति भूरेवं समतां व्रजेत् ततः प्रभ्रादि मानाय प्रकारः समस्तुह्यते सू

२१

त्राग्रः पारलः शङ्कस्सध्यकमूले स्थितः स्थिरः मूले पि वा ती हितामसूत्रेनिहतः प्रविशोङ्कु वि पादे

नशङ्कुतुगत्वा वा साईकृतमण्डले मध्ये निवेश्णे हृतस्पादिकचतयतः समैः सपादशंकुते गत्व

मानैरेकैः कृतांग्रकैः वृत्तकीलैः स्पष्टशिरापकं शङ्कुमस्तु भवेत शङ्कुमध्यादिकव्यासदले हृतो।

विशेषतः तिर्य्यग्निचयतः शंकुछायाविध्यादूर्ध्वोपरि दद्यात्सूत्रं तत्प्राचीसूत्रमेवं व्यवस्थितं तस्या
ईपरिसूत्रन्यसमस्तोदीपदिनोन्यसेत पूर्व्वापराग्रमालोक्य मध्यतो दिक्षु चतुष्टये वर्त्तुलाद्धीनि निर्म्माय
मत्स्याकोणगतालिखेत मत्स्यवक्त्राग्राणि चतुः सूत्राणि परिनयेत् चतुरस्रं भवेदेवं मतुष्कुहस्त
यथाभवेत मंडपीत्ताधिकारेयामेंडपः सतकथ्यते तत्सत्रवारमाषीतामनुकूलेशुभेहनि पुण्याहं
वाचयित्वाघमेऽ पेरचयेशुभं सद्धूपगंधमालाद्यै व्राह्मणान्स्वस्ति वाचयेत धर्म्मकर्म्माणिमांगल्येस
ग्रामाद्युतदर्शने पुण्याहंवाचयित्वाघमेऽपेरचयेशुभं सद्धूपगंधमालाद्यैपुण्याहवाहवाचनं दैव
ब्राह्मणैस्तहिधीयते सोंकारेब्राह्मणेवूयात्त्रिरोंकारमहीपतो उपांशुचतथावेशेषु स्वस्तिमूद्भु प्रयोज
येत पंचभिः सप्तभिः हस्तैनवभिर्वामितान्तरं महादानाधिकाकारेतुपरिमाणामितोयथा दृशशवि
कारायामाव स्वोमतावपिमध्यमोरविमनुकरायामोमश्रेष्ठोकलाद्यतिपालिको वितीतरविचमो
क्तापामोस्मितेवह्निमंडपेनावकरमपिमाहुः केचिल्लाघुरुषाध्येणे सारुदारुमयान्स्तंभान्दृढा
नऋर्ज्वीदग्घसमान मंडपाहीं छिताग्वेदसंख्योचूडान्वितांस्तथा वलिकाम्हृद्धं तस्यैषामेषउन्नम

पंक्तिषः मध्यमाधमयोस्तंभाश्चत्वारोष्टकरा मता वसुहस्तोछ्रितास्तंभा दीक्षामंडपमध्यगाः पंच
हस्तसमुछ्रायाः शेषास्तु द्वादशभिस्ततः तमेव मार्गं नित्यं नेडूमौ साधारणो विधिः कदैसमुछ्रितस
छ्रायामहार्हानादिमंडपाः नालिकेरदलैर्वीशैर्कादयेयागमंडपं ह्रिकुरायतिकेदिगंतराभवति.
द्वारंचतुष्टयंक्रमात् चत्वारष्टमितांगुलैर्यनेकथितं मध्यमयोरष्टव्ययोरपि त्रिधामध्यसंक्षेविभज्या
यमध्यत्रिभागेनवेदीष्टकाभिर्विधेया समा वेदिकोच्छ्रितस्तदुत्थापयेष्टवेदेषु सदा गहेशशांकेवा
तल्लागुरुणाधिकारे तत्वेदिकायां विशेषः वदनादन्यथाभावस्तथाच वचनं त्विदं समहास्तवेदी
मध्ये पंचकराथवा तन्मध्ये तोरणोर्ध्यास्तारुदारुमयं शुभं द्वारेषु तोरणानि स्युश्चपनसाः क्षीरभूरु
हं अश्रश्वत्थोदुंबरप्लक्षवटास्युः द्वारणाग्विनः स्तंभोछ्रायाः खनस्तेषां पंच षड् सप्तभिः करैः क्षी
नादिषु क्रमादेषां परिणाहो दशांगुलैः तिर्यक्काष्ठनिवेशार्थं मूर्ध्निचूडाः प्रकल्पयेत् तिर्यक्फ
लकमानं स्यात्स्तंभमानार्द्धमानतः अथ वेतद्विजायाहास्तुशास्त्रानुसारतः हस्तद्वयसपादं च सा
र्द्धहस्तद्वयं क्रमात् चतुर्भिः अंगुलैः सार्द्धं चतुर्भिः पंचभिः क्रमात् द्वीमध्योत्तमेष्वेवकीलास्तत्स्मृ।

ह्रिविन्यसेत वैसवे मंडपद्वारे कीलामित्यं प्रकल्पयेत् मस्तके प्रोक्तमानेन पार्श्वे वक्रगतांबुजान् दू
र्वी दिक्रमयोगेन न्यसेत्पाषाणदारुजान् शैवे स्थला प्रकुर्वीत दुक्रं पिंगलामते स्थूलेन विद्धि ताभ्यां काया
द्वारशाखा स्तम्भमस्तके स्थूलेन वांगुले प्रोक्तं दैर्घ्यं त्रीपांशेन विस्तरेत् अत्र जवेम ध्यास्लगं स्यात्किं विह
के चपार्श्वयो हीने चैवं समाख्याता सांगुलं रोपयेत्तथा अन्यत्र सांगुलं दुहि हिंशाखा गवुदितः पूर्वो
मे हस्तमितां च वेदीं ग्रहादिदेवेभ्यः पूजनाय मंत्रार्थं न वस्त्रपिवाद्युक्तां नोत त्रैवुकाय फलमाल्य
वस्त्रैः लोके प्रावर्णाः परितः पताकामध्ये ध्वजाः किंकिणीकान्विताः स्यात् द्वारेषु कुंभद्वयसंचका
र्यं सुगंधद्रव्यावरस्त्रयुक्तं पातकानां तविस्तारो वितस्ति वस्त्रलाक्तैः पंचभिस्तत्ध्वजस्योन्ने हिगु
लं मानउच्यते विचित्रो वर्णतः कार्यो सहं ड्रिमनोहरः यथोक्तमरपे विद्यालवीदिकायां वहिस्वि
धी स्वंचेविभज्य मध्ये शोरवीं हि परिकल्पयेत् अष्टास्वाशासु कुंडानि रम्याणि परिकल्पयेत् अ
ष्टास्वाशासु कुंडानि रम्याणि परिकल्पयेत् ऐंद्र्यां स्वभेच तुःकोणं नग्नौ कोणे भगाकृति वं द्यां
मारुणा पाम्यो अस्य स्वहेषत नेत्रस्ते वारुणां पांशांति कैह्रंतं षट्स्फाटने निले उत्तीच्यां पद्मिके पद्म

वैद्यामष्टास्त्रिमस्त्रिदं ईशानश्चर्वयोर्मध्ये कुंडमाचार्यसंज्ञकं पंचास्त्रिकुंडं वा पश्चिमे भूतनिग्रहविग्रहं
अस्त्रिवारोपयोरन्तर्धमीशोसमास्त्रिविन्यसेत् चतुरस्रान्तवं ह्राहीमध्यस्त्रीणि चक्रमेणवै मुख्यानि
विप्रराजविट्‌ तेषु त्रिलेख्य वाद्यास्त्रिमष्टाविप्रमितां मप्ति सर्ववर्णानां सत्वं जपेत् समन्तात्कुंडमेनस्या
श्चतुरस्रं सुशोभनं होमानुसारतः सम्यक्प्रमाणं कुंडमिष्यते मलभ्यं तं तदर्धं तोषा च तस्य कल्पयेत्
तत्रयोन्यादिकुंडानि नावत्वेत्र मितानि च कारयेत्तिपत्लेन स्मनाधिकानि दोषतः मध्यसूत्रस्य वे
द्धोन षाते भागान्विधापयेत् एकोनविंशतिभागान् अग्रतो वर्धयेद्दहि चिह्नं कृत्वा मध्यसूत्रं प्रतीच्यादि
द्विगुणोत्तरं पार्श्वयोर्द्विहान् ह्रीयिकर्णकोणकैः चिह्नं कृत्वा तयोः पार्श्वं साधयान्नातयोस्सुधीः प्राची।
चिह्नं समारभ्य श्रोणीभ्यां स्त्रिकृत्य यीवधिः दन्तेस्त्रं हयेपश्चात् त्रिकोणं जायते ततः प्राक्सूत्रस्य प।
रात्रन्नं श्रोणीसूत्राग्रकोणकयोः यन्मानं विद्यते तस्य त्वर्धमाने न साधकः श्रोणीरग्रसमारभ्य म
ध्यसूत्रस्य पश्चिमे अग्रं यावत्सरिम्या दर्धं च दृढयेत्सुधीः योनिकुंडं भवेदेतत् तत्सूत्रानानधिकं शुभं
अत्राथं सस्मनीरामः हीहितं सोह नियैया अष्टोनहि शतांशास्त्र कचनकोणं शस्तादपनवष्ट।

सं

३३

त्रिंशतमेषयुंत्वयुल्लवानष्टोणोरिमानहस्ताः अग्न्यग्रात्सूत्रयुगत्रिकोणमितितच्छोणोस्तत्याहस्तमा
हस्त्रार्द्धवह्निराललिवेदितिभवः कुंडोत्तमंयोनिवत् कामिकेणारदाद्येन योनिकुंडंप्रकीर्तितं तत्रस्मृतलव
णोषोस्तीत्येकविविचार्य्यतां यतोपलक्षणत्वेन व्याख्येयमनिभाषणात् अथवाश्वत्थपत्रवल्लक्षिका
रेत्रभयुते सुधीशह्नेनमुनिनानयाहिशारदादिकं चतुरस्रीकृतंक्षेत्रंपंचधाविभजेत्सुधीः न्यसेत्सूत्र
स्तादककोष्ठकाणाद्ध्यर्द्धप्रमाणतः भ्रमयेत्कोणमानेनतथान्यद्यमित्रवित् सूत्रद्वयंततोद्यान्कुं
डपार्श्वनिभंभवेत् क्षेत्रेत्वावहिरिहपूरुतोभ्रतभागेस्थमेकंकोणहस्तंनिशितमतिभ्रामयेत्स्व
प्रशस्त यावत्कोणंपरिमितंयथासत्रपूर्णस्यपार्श्वमध्यात्कुंठ्यांभवतिनदिद्दंमत्स्यगारकुंडं पंच
मे कोणकोणस्यमध्ये वेदाग्रमानतः भ्रमाद्धृत्स्यपत्राभंकुंडंमाग्नेयमीरितं एवंदोषसमाधानेशारदा
तिलकादिषु अर्द्धचंद्रार्द्धकुंडेतु विज्ञातव्योविपश्चिता चतुरस्रीकृतंक्षेत्रंचतुर्विंशतिमानसः प्रवि
भज्यतस्मात् सार्द्धभागद्वयंत्यजेत् मर्कंकृत्वानस्मार्द्धसार्द्धभागद्वयंपुनः भागस्यषोडशांशेनत्यक्त्वा
तत्रापिविद्वद्भयेन पूर्वविह्नमवष्टभ्यमासूत्रंदक्षिणोत्तरं पातयित्वाततस्मात्पश्चिम्न्मानेनपूर्वतः कर्क

२७

देनायस्त्रेणाभ्यामपेदर्द्धं चंद्रकं अर्द्धचंद्रनिभंकुंडं शोभमनीयमिदं भवेत् इदमर्थं तत्संक्षिप्यप्रोक्तवा।
न्नामशीत्विनः चतुष्कोणे क्षेत्रे जिनतलवकमध्यस्थितगुणोविहायाधासार्द्धहयुग्मपरितावच्चमतिमान्
कुलांशेनांशस्योनितमृपरितिर्यक्कुरुगुणे भमार्द्धं तन्मानानारपिशाखिदले कुंडे स्मितनुकामिकेपित
हेवोक्तंशारदायांसमुद्धपेत् चतुरस्रेग्रहेभक्ते त्वक्ष्यायोयातोनरंशाकौ मध्येशामामानेनकुंडं स्व
देनवद्धमान् चतुरस्रीकृतेक्षेत्रे चंद्रयाधाविभज्यतेगुनः एवमेकंसजेत शामपकुर्द्धं चंतंसविन् त्यास्
त्रेयातपेदत्रेतन्मानाद्भागमपेमतः अर्द्धचंद्रनिभंकुंडंरम्यणीयमिदंभवेत् परितस्तन्त्रभागाद्धयेपा।
क्लिभागीकृतेत्रोपरिष्टाद्रपस्तात्ववित्तान् परिभ्रामयेत्तेनमानेनसम्यग्भवेदर्द्धचंद्रद्रूपंकुंडमेततत्
त्रार्द्धस्थितेसूत्रेचतविंपातिपाभवेत् वर्द्धपेनांचमांशेनकोणेः सूत्रेश्यकुर्श्यक ग्रावीसू
त्रेदशांशेनन्यूनाष्टमलवेनच संवध्याविभुस्यातेषुविर्द्धकृत्वाविसत्रक पातयेत्तेषुविद्धेभुवि
कोणेकुंडेमनुनम इदमर्थंतत्संक्षिप्यप्रोक्तवान्मात्स्यपोहुधाः क्षेत्रस्यमध्यमगुणेजिनभागभक्तेः प्रो
ल्ले: श्यकपारलवालपरिवर्द्धपीमान् यग्रेविनाष्टमतलवेनलयाघसूत्रेक्ष्यस्थिविभिभव

२७

निऽंङ्गुमिहस्तप्रमुखैः त्रिभागार्द्धहीनो मत्स्यौ त्रिभिर्नैशाचरं भवेत् वतन्हीमेद्गते त्रेत्रेन्यसेद्उभयपार्श्वयो प
कैकमंशतन्मात्रा लास्यतो लांछयेत्ततः स्त्रग्रहृत्पेत्रुपः ऊर्ध्वाग्रस्त्रंऽंड्मृदाहृतं शर्वरीशार्द्धभागीकृते त्रेचत
पार्श्वयोः न्यस्यभागार्द्धयंपरितः तेनमानेन सूत्रहृयं विन्यसेल्लेङ्मेतहृत्हनेनग्रास्वकं षोडशांशैर्विभज्यास्य मध्यम
ं वहिर्न्यसेत् एकंभागंककेतेन मानेन मध्यतः क्रमात् भ्रमयेद्धृतमात्स्यानमन्यग्रास्य वलत्राणं षोडशधांकृ
नमध्यमसूत्रेहेत्रगुरः परिवर्द्धितभागे एककमवननोनरचिह्नात्म्डल्लऊंरमितिभ्रमणात्स्यात् कर्णार्द्धोच्चा
शास्याहृतकंऽंरमनुग्रम दिगाग्राभ्रपिकंपत्तिभागतः स्त्रग्रनो निशितधीर्वहिर्न्यसेत् भागमेककमानेन
सर्वतोभ्रामयेद्वृत्तहिन्ममृतमं मध्यसूत्रनितांशेनविभज्यपउरुतो न्यसेत् सार्द्धान्वचलवान्मध्यान्नेनामा
नेनवर्तुलम् भ्रामयेत्तहिन्मघवोनाविद्धेषुपड्स्त्रापि सत्रषड्कृतनोद्घाम्बङस्वंऽंरमृत्तम भ्रमयाच्चे
दऊंहृतङुकंत्वात्त्रामहाहितः भ्रशानविंशनांशाकेतरगुणोः हेत्रस्यातिर्पाकस्थितानतः सत्रोभयतोभ
वर्द्धन भवांकोहृत्परेविहूयेत् नन्नांशेऽग्रषैः प्रेरोप्यधरतोप्यंशांशाहृद्वोद्ग्रहेहाहि गुणेहिवा नगुण
नतिस्योः षडहृत्त्रीरिते कामेकेयांरदापांत्रिगुसारसमन्वये षड्भागर्द्धहीनोमत्स्योचतुर्भिः स्यात्स्वरस्य

२५

कं अष्टधा विभजेत्तेषु मध्यसूत्रस्य पार्श्वयोः भागं न्यसेदेकमेकं भागेनानेन मध्यतः ऊर्ध्वाधःपार्श्वद्वये म
स्य वर्तनक्षेत्रविभ्रमः सूत्रषट्कं ततो दद्यात्स्वस्तिकं कोटरमुन्नमे भपांशो मार्गहयमिह बहिः पार्श्वयोर्न्यसेत्सम
ध्यात्तेषां भ्यासेन विभजेन्मतिमान्नमानेन कृत्वा पार्श्वद्वये ऽष्टषष्ठगतं सूत्रषट्कं स्यपानं ऊर्ध्वकोण्डं भव
ति तदिदं तत्र केकोणमन्तोऽन्तं चन्द्ररेखाकृतं तेषु विभजेदष्टधा सन्धौ अष्टधा समभागेन कर्कटेन तु म
ध्यना वर्तुलं भ्रमयेत्सर्वं कर्णिकाकेसरायुतः अष्टमोंशः द्वयेनैव मध्यतो भ्रमयेत्कृते तन्तौ यो नाष्टमा
शेन पाश्वाग्राणां मध्यमस्मिन्ना वर्तयेन्नोद्यमस्तेषु व्यासतल्लेन तु भ्रमात् चतुर्विंशतिभाभक्तास्तेषु व्यास
मध्यमेंगणे तस्यैकं भागमादाय भक्ता षोडशधा पुनः पंचभिः षोडशैर्भागैर्दृढं पंचममष्टमं भागमा
दाय तेष्वाद्ये पंचमं मण्डलं सुधीः मध्यतो भ्रामयेत्साव्वं पाश्वाग्राणाम स्मिन्नाशोभाकृविधिना संमीलन
तः पद्मं समालिखेत वायुसूक्ष्मांशं नरालयं पन्मानेकेसराग्रतः तस्मान्नेककर्कटं कृत्वा केसराग्रे निधापयेत्
गुरुः परिष्टमाग्राणां षोडशाष्टनिशाकरान् लिखित्वा वायवहस्तेन यथाग्राणि समालिखेत् षुभ्रापाद
स्वमानेन स्याः स्वर्वं ते चतुस्तम्भं ते वित्त खननं सर्वकुञ्जालामन्त्रेय ययपिरश्मिते तथा पस्य विशेषार्थं खननेन

२५

शोच्यतेधुना कर्णिकाव्याससमानेन परिमन्नमतङ्ग्रतो निखने दवसिह्नं तु केसराणां तु मेखलं खेनेदं
नेनसूत्रमङ्गारं ऊर्ध्वमत्रभुवंखेनेन पत्राकारान्यथासम्यक्जायंते निपुणास्तथा पत्रमध्यं इमिदं प्रोक्तमसु
हं त्वनयाभवेत् भ्रमिपुष्कसूत्रयाचोक्तं पत्रमध्यं रसूत्रलसणं सेत्रेतस्मात्रस्वकं विततिवसुंशेन हृतं व्यासेहु
तेन कर्णिकापुनरिपहृत्याद्भुमात्केशराः तहृत्यादलमध्यमः पुनरियहृत्याभमेणहंभः सेत्रव्यासोन
नोशाविशिखेरुनेकलापोः पुनः तत्संहृत्यं दलोग्रकोणिरचपेत्रेत्राहंमनुष्यत्विषा स्पा निशलवविस
तीयमिपत्राहि स्वेन हृमंवहिः स्वव्यासप्रमितोखूनामिहत्वनेत्वल्कातराकर्णिकेऊर्ध्वेकेसरचिह्नमष्टक
लयदावतभिदले: चतुरस्त्राष्टभागेनकर्णिकास्याहिभागतः तहिहिरेत्वकभागेनकेसराणिप्रकल्प
येत् त्वतीयेदलमध्यानि चतुर्थेदलकोटयः चतुरस्राद्बहिः ऊर्ध्वदलाग्राणि वयन्नतः उत्संधान्नत
थाकुर्यात्कर्णिकाव्याससमानतः भ्रमवशिष्टदलेवदलमष्टदलनतथा चतुरस्रीकृते सेत्रे विभज्याष्ट
शाहतः एकंभागंवहिर्न्यस्यभ्रमयेत्तेनवर्तुलं हृतानिकर्णिकादीनां वहिःसीमाप्रकल्पयेत् पत्रमध्यं
मिदं प्रोक्तं विलोचनमनोहरं दृष्टांशेनविभज्यताहाशमेकपरिभ्राम्यतेनेव हमरलागोवहिमध्यमे

३९

कर्णिकां चापि रूपेणोर्ध्वं वेष्टयेत्रं शुभं पद्मम् ॐ इं श्रेणं तन्तुमत्स्यासस्य स्वांशेनाधिकं वहिः संहृत्यक्षेमध्या।
द्विलिखेद्वा हंसमं द्वितीयकां स्तृतीयेनाहतेवा प्यसीमा हृतांतरालिखेत् अष्टस्वा चोर्ध्वधाततस्त्वेत्र
विभजेततः पत्रमध्यस्य सूत्राणि तान्यवधासयकरस्तथा तस्यार्धं सूत्रांतरस्य हृत्समपाततोलिखेत् दलाग्रे
हृदलाग्रार्धेनीतावीथ्या हि यावती प्रमाभः स्याद्धृद्वीथ्यातावती गहने यथा क्षेत्रे श्रेणेनमध्येस्या
त्कर्णिकासहदलोन्नता पद्माग्राणि तथाकारान्नवनने दलित्वलमतरं पद्ममेष्टदलस्त्राभ्यां जायते ॐ इं मृत
मम चतुरस्त्रीकृते क्षेत्रे चतुर्विंशतिधा भवेत् द्वाविंशतावि भक्तस्य भागे वस्य त्रयोदश भागेश्च सहि
तान्त्रांश्च त्वारस्तेषु वर्तयेत् तावन्मात्रमितेनमध्यसूत्रेण कृत्वान्यसालिखेत् चतुरस्त्रानरावाह्ये हि कस
चतुर्थं सपुनः त्रिकं कोणयोरन्तलेन्द्र श्रेणी च चिह्नानि कारयेत् एकैकमेतरा चिह्नं त्यक्त्वान्वष्टसूत्रपातयेत्स
रलान्यष्टसूत्राणि पातयेदितरेतरं चतुरस्त्रोभयस्यापि रेखाः सर्वाः प्रमार्जयेत् अष्टसूत्राश्च सूत्राणि
कोणश्रिकाणि च मार्जयेदष्टकोणंतु ॐ इं मेत दुद्दीरितं द्रोणमध्यात्व पुहुं स्यादिसूत्रेरा मसी।
द्वितः क्षेत्र व्यासनिजतोंशकेषु चतुरः संवत्सरांकेटद्रोणैः रकस्यगुणोंशभिः वहिरस्य वैतन्निभन्यारमे

३५

ॐ

दास्तत्र्यद्वसारस्त्रिगुणगुणोदिक्कोणमध्ये कृत्वा शंगे बष्टगौ ल्लनीयमिलिते रेखास्थिकेद्रं भवेत् द्विकस
वधुगम्मनयपञ्चनरस्त्वगुगमाय तन्द्रपरिमाज्यमशोषमेव संपातनोरंतरगते चतघाष्टस्ट्मा रेखाष्टक
त्वयनयेदिति कृत्स्नस्य अथ श्रीप्रोक्तं ग्रंथकारैरष्टकोणस्य लक्षणं चतुरस्रे मध्यसूत्रं पृष्ठांशेन विवर्द्धये
त्स्वजिनांशाधिकेनायतनावस्थानेनवर्द्धयेत् स्वजिनांशाधिकेनायतनावस्थानेनवर्द्धिते चतुरस्रोत्तरक्षे
त्वाकोणार्द्धहृष्टु लोप्येत् स्थानाष्टके ततः स्यात् एकैकस्मात्तु विहृतः नये नाभीपपंक्तिं द्रष्टव्यं पञ्चद्विमा
त् तत्संपातान्तरे स्यात् चतुरस्रेतनयोतरे अष्टांशं दर्शयेत् कुंडं तत्स्यहेचंफलंशुभं सर्वांकं विभनेत्हे चैव
त्रिंशातिभागतः एकंभागंवहिर्योस्य चतुरस्रं प्रकल्पयेत् अंतरस्य चतुरस्रकोणार्द्धं प्रमाणतः
वाद्यस्य चतुरस्रस्य कोणभ्रमं परिलोप्येत् दिशांप्रतिपदाप्य मध्ये सूत्राणि पातयेत् अष्टास्त्रकुंड
मेतत्ततेत्रवद्धिरुद्राहते तेनाहादशमंभागं चतुर्दिक्षुनदंतरे विलिख्य तन्मालेनतत्पोशमपरेन्नय
त् नवाष्टसूत्रसंयोगात् तस्येकुंडं समं तेषेद्विस्त्राशावाहेदिशि दिशि स्थिर रहुंकांशेश मेकं कृत्वा
नेनाद्विकोणगुणस्यमजिमानकोणेनोहेगर्हीत्वा नत्कोणभ्रमं विदध्यात् द्विहवेलपरितास्तेन माने

नविद्याग्यहास्तंस्यात्समं तादृषिचवितनुमाद्रश्यसूत्रप्रमाणं एवंकृते समसूत्रस्य ग्रवेर्द्धं याद्रसाया भजे
त् नवाशानां चयोविंशो ग्रशास्तेन समन्विताम् श्रीभागांश्च समादाय एवसमसूत्रं तु वर्द्धयेत् नावद्या
साईं मानेन मंडलं रचयेत्सुधी तद्वासपवधाल्कृत्वा हित्वाभागद्दयंततः शेषमाने तु न्यासत्रं कृत्वापव
प्रतापयेत् परस्यपराग्रसंपातन्यासत्राणितमंडले पद्याप्यप पञ्चषिरस्त्र्योविषहशाराणि च न्याप
चकेन संरव्यपत्नषिपरिमार्जयेत् पंचास्त्रकुंडमेतस्यात्त्राप्तिलक्षणशुभं क्षेत्रव्यासदलेषं भागत्र
षिसवर्ज्ज्यापाकांद्द्रीन्स्य कांनाविशालवेनमंड मितिव्यासार्द्धतः सापयेत् पंचाष्टानांद्ध तयो त्रवि
स्तत्र मिलान्याः पंचतत्रावहेन्याषष्ठोष्टशराणि पंचपत्नघांसेमार्ज्यपंचास्त्रितत विज्ञात ललिते
यस्य लक्षणं सम्यक्तदितं समभागेशवद्धि त्र्यसमकृत्वावहन् भित्यंत्रमात पत्न्योत्कृतिभिः एवं सप्तपं
चाश्रिकुंडक त्रिपुरायाः सारसमुद्भ्रप चाश्रिमकाशितलक्षणं भागं वह्नि त्र्यसमहन परिभाममन् ४०
योत्पुगासोकृतेशी त्रिभिः एवं चैवं भवे संचसत्र प्रयोगाद्दि दुनेन पंचाश्रिकुंडं एवंकृते समसूत्र
स्य अर्द्धं वह विशतामजेत् अग्नस्यसमलवाननसित्रं येसवद्धानावत व्यासार्द्धं नभुधः ऊर्ध्वान्मंडल

तस्याविस्तरं विभक्त्याभागैर्विंशत्याविंशोत्तरोविलिखेद्यथा भवेत्समपञ्चषष्ठंक्ताःस्त्वत्रसमकेतयथा न
वभिनेवृभिस्त्वंशैमिलिताग्रसमंततः समपार्श्वंखिनायंतेनतःसंभाग्निंतानिवै स्माकावशेषवनुस
मासिद्धेङ्कैःसमम लत्तणात्वस्याङ्कंस्यायोविज्ञानरामसीहितः क्षेत्रव्यासवलंगरामपञ्चपषाससहस्रा
वितस्यहेनभ्रमपेदनेनवलयंतस्यास्यविष्णोलवः पेषुस्याहिशिखानवाहतशरैर्लोवज्ज्रपानदृशः स्वा
पान्समासमियोमिलक्षणमृत्वान्समासद्वीपात्वावाहवेत विस्तानलालिनेष्येवंलक्षणंपरिकीर्तितं द्वा
मांसवहिर्ग्रस्यकृत्वाहेनमिस्यभमात भंक्त्वाक्षेत्रचतुष्पसात्कृत्वागैस्त्रिंशतानिभिः सम्माप्यसूचनार
श्पासमासूक्ष्मसूत्रसमकान् गदितेत्रिपुरासारेसमासिद्धेङ्कैःसमस क्षेत्रव्यासेसांपोवहिर्हिहृतिनिपाये
केमीपासहृत माचेनागोनकृत्वापुनरपिचचतः वीरभामीकृतेव पयपायमालोस्तदस्मतिरसुनाम
विकैर्क्षिपाटंशेः कुर्यात्समासिद्धेङ्कैर्भवतिहितहिवंदंसमसत्त्वप्रयोगात पयाक्रामेतकुङ्गातिविपाय
त्विनवेचरेव पावस्यासेत्विनेहायमात्विलोवनूमिस्यपवहूनांसमनः पञ्चांकेषांविस्मेत्वलीविनायो
स्यादिङ्केस्त्विननेचतुरस्यापतमतं उक्तपद्महयेनामदीहिनेनापितयथा विस्तारतस्यासममाद्य।

२२

मेखला निम्नाद्युर्धैः खातमवादिभिरिभिः योन्यादिति शा चतुरस्रविस्तातिः क्वचिन्न तन्मेखलया विनोदि
तं हेमाद्रौ ग्रंथप्रतिष्ठासारसंग्रहे विश्वकर्मकृते ग्रंथेन पासारसमुच्चये शारदायां च कुंडं नोक्तम् अनेक
चितं यथा हस्तमात्रं खनेन्निम्नं पर्यङ्कं मेखलया सह पंचत्रिमेखलाश्चापं ज्ञात्वा शोधयेत् ततः खनेत् व्यासस
स्यकरः प्रोक्तो निम्नः त्रिरंगुलैस्तथा पार्श्वस्थानकुंडविस्तारः खनेत् तावदीरितं क्षेत्रव्यासचतुर्विंशोना
शोनपरितस्थानं समस्तकार्येषु कुंडेषु रचयेन्मेखलास्तथा परितः कुंडस्य स्थानं तत्स्थानं कंठउच्यते वि
स्तारद्वादशांशेन केचिद्विद्वत् तिनाविकः केवलं त्वण मध्ये प्राप्य कुंडं ग्रंथेषु तथा क्षेत्रव्यासचतुर्विंशो
नांशेन कुंडसमध्यगालाः भवन्ति समेतान्समतः केचिद्व्यासस्यसर्वांशान् खातादहे रंगुलः कंठः सर्व
कुंडेष्वयं विधिः खातादेकांगुलं त्यक्त्वा मेखलानां विधिर्भवेत् मेखलानां न वेदेतः परितस्त्रिरंगुला
न् एकहस्तस्य कुंडस्य वर्द्धयेत् क्रमात्तथा दशहस्तानां तन्मध्ये वा सार्द्धांगुलवर्धनात् एककस्येस्यांको
शानः कंठः कामिके कथितास्तत्कामस्य कर्मपरः शाप्योऽत्र मध्ये बहुसम्मते मेखलैका च हे तिस्रो भत
सन्त्योपधेच्छया ऊर्ध्वा योनसाहि कुंडे भतलाकारानुसारतः व्यासेन चतुर्विंशतिधा विभाजितो निम्न

२९

ध्वनत्री लक्षणभागविस्तरता समंततः कंठवहिमेखलानवर्गरामंशकउन्नतामता: विस्तारतः कंठवहि
ष्ममेखलानवसंरामांशकउन्नतामता: विस्तारतल्योन्नपतयश्चके भिदुक्रहृमा: केनचिदर्हभागेः ष्मा
यो ष्वता नागलवर्द्धितीयाचोक्रोन्नताबेटलवैस्तरतीया स्वच्छ माधितया चोक्तं मेखला लक्षणं बुधैः ष
ष्मायष्ठगुलायामसउन्नतामानवांगुलेः केचिद्विस्तारतोलेन षडुन्नतलवंदतिवै एतत्कालोनरग्रवेद
शितेन विपश्चिता मेखलात्रितयंकार्यं कोणगामायमांशकैः मेखमस्रावलीयं ये मानमस्रास्मितो
स्यकेविहायो न्नताश्रोक्राहारमांशेन मध्यमा वयंशेन न्नतावाप्याचेतोयेरुन्नतातया आसोतहृ
संवक्षासमानंतेयं विपश्चिता कंठस्यानाहहिः कार्या कंठस्यापरितिः स्वभाकंठानां पुंहशहृपम
खलानां चलाहशंकुयांन्स हेषुकेरेषुतिस्वः सर्ह्वञ शोभनाः एकमेकहृयवाष्ममेखलाः पंचवाः
कार्या स्हृहयं चास्ति विपश्चिकैः मार्गो विस्तारतोतयाउन्नतायानवांगुलेः नवांशानांपंचमोशस्तेनो
नेष्वनवांशकैः उन्नाताद्वितीयाहाभ्यान्यूनेस्तनीयामता त्रिभिरत नेष्वनयांसाहविशिष्टेस्वपंचमी
षड्पंचवेदगुणापस्पालवस्तुपंरचस्तमेखलाइनरपषचयपहृहृष्टः तेंगादिमांकलवनस्तदिष्टू

नवोनलेगाः परा अग्रच विस्तृतसंमतोऽस्याः प्रागादि कुंडत्रयमनराग्रं याम्यां न योनीतरपेवकुंडी प्रा
ग् भिकापश्चिम योनि त्र्यस्राकुंडवस्याग्रवमं च कुंडे वेदीकुंडान्तराले हि स्यान भाकल्प कल्पयेत् यो

२९

निं त्रैलोक्यसारेपि तदेवोक्तं तत यथा दक्षस्या पूर्वं याम्ये तत्र नैर्ऋत्या पश्चिमोत्तरे नवमस्याथ कुंडस्य
योनि र्हि हिमदिक्स्थिता प्रागाग्नि याम्यकुंडानां प्रोक्ता योनि रुदक्स्थिता शेषाणां मा स्थिती योक्ता सा ताव
वेषलीयते योनिकुंडे निकृन्त्यो योनि मेव निषेपनात् योनिकुंडे योनि मन्त्रकुंडे नाभिं विवर्जयेत्
इति पूर्वेषां चोमद्रसवकामं भविष्यति तथा हि च तद्यस्य सर्वोपावोपाम्यावोपनात् सर्वार्थसाधकं
यस्माच्च तत्र स्वस्य हस्ताकृते मेखला मध्य योनिः कुंडस्या हस्समानतः आयता विस्तृता स्त्रयो स्म तद्वि
शाणमानतः उन्नता तावद्दैर्घेन कृत्वा या कुंडमध्यतः उन्नता तावदंशेन कृत्वा या कुंडमध्यतः मेक्र
हेर्नैनिवद्यामि नोपाकृत मेखला मेखलार्यपृथक् भमिन्नेग्याहृकितमध्यतः योनि स्तेत्रस्याग्र

२९

ल्यामस्लेकुंभहृयोपमा अश्वत्थकोचमापत्राप हाश्वत्थ दलाकृतिः योनेरंतविलस्त्रयवनहृतस्यात्
लत्वम कुंडाग्रांशेरायनाविस्तृतासायमाकारात्वातकुंडेसानुरूपा नाभिस्तेत्रे विधा कृत्वा विभजेन्म

त्रलैस्त्रिभिः प्रथमं कर्णिकाभागं केसरास्तो द्वितीयकं तृतीयं चाष्टपात्राणि एवं पात्राणि कारयेत् क
र्णिकं केशराशेन संस्थाप्य तृतीयकेसरं भ्रामयेत्तेन मानेन त्वेषां वर्द्धनिशाकरात् पत्राणि ततः
ऊर्ध्वा संवृत्ताः कुंडलक्षणम् अग्न्याद्युत्तरसारेण कुंडमानमथेरितं मुष्टिमानं शताहुतौ शतेनवार
त्नमात्रकं सहस्रे त्वेकहस्तं होतव्ये कुर्यात्कुंडं करात्मकं द्विहस्ता मयुतोते लक्षमेव चतुष्करं दशल
क्षमिते हेमषड्करं समचतुस्ते अष्टहस्तात्मकं कुंडं कोटिहोमप्रशस्यते एकहस्तमितं कुंडं मेक
लक्षे विधीयते तद्विलक्षे द्विकरं प्रोक्तं त्रिलक्षे त्रिकरं तथा लक्षाणां दशमेकं यावत्तावद्धस्ते नवर्द्ध
येत् दशलक्षात्मका कोटिर्दशहस्तं विधीयते कोटिसंख्यामिता होमा नास्ति होमोऽधिकोपरः दश
लक्षमिता होमा कुंडं चकुंडं त्वधिकं मतं द्विहस्तादिषु कुंडेषु विमतिवादिनां यथा अष्टत्र्यंके त्रि
हस्ते वै कुंडे ज्ञानमानि कारयेत् कनिहस्तात्त्विपंचाले त्वेवमस्येक्षतेपुनः आह्वेयं दशहस्तेति लौ
किको हि निदर्शनं उच्यते वसुसहस्रस्य हे गण्यादिन द्विष्यते द्विहस्तकुंडं समिस्या होमस्य त्रयमि
मोहिंशं यदं नयूयनेकस्य हे गण्यादि नहिष्यते द्विहस्तकुंडं समिमादेयकोद्वाविरहाहमा अ

६२

ध्याहारो न सूत्रेनिपदस्य युज्यते तथा शास्त्रेयं दशहस्तेतिदृष्टं तोयस्य लौकिकः विषयस्तु नवितेयस्त
स्य शास्त्रावात यो युज्यते अयामस्य प्रशस्तावो विस्तारस्याप्रवाचहा नदानमन्यतिति दशहस्ते ति लौकि
कः द्विहस्तमथ तेऽकुरमितारो नैव विद्यते प्रशस्ताव ग्रायतेवीयिविस्तारस्यापवाततः द्विहस्तेऽकुरे मि
ता हो तयद्देशायमञ्जते तस्मात्त्वेत्रफलस्यैव हेतुत्वायवधार्यताम् मंत्रमुक्तावलीग्रन्थस्त्रयोरपि
दर्शित हि द्विहेत्रफलस्यैव तत्व प्रथया प्रमाणतः मंत्रमुक्तावलीग्रन्थेमानमित्यमुदाहृतं प्रस्तावे हूत
होमस्य त्वभिप्रेत्य द्विहस्तकं रसागुलाधिवारत्निमितानी त्य पुते विदुः तत्र होमे च तद्धस्ते कर्णद्वयरदम
श्नुते तत्र होमे यकुं वीत तत्र विशाधिकामतः रत्निमिताधरत्निके रत्न वयाष्यते सेत्रहहुरित्यभी
ष्टामुनीनां शासनात्तथा कात्यायनस्तथा बापस्तवीवौधायनस्तथा शुल्कसूत्रप्रणेतारस्तेषामेवं प्रति
पादितामु वत्र रक्षस्य तेत्र सकर्णतत्त्रतय तस्थितं नावस्मितेत्रदृष्टस्त्रेयत्रसा हि कारारि तत्र न
त्वत्र शुल्कसूत्राणिष्क्रतार्थं प्रतिपादनात् अग्निचयनवेद्यादिक्षेत्रमानि पराणि च तस्माद्धि होम।
ऽकुंडे पि नैवांमान तन्मिष्यते तदुद्भूः कृतिमत्तं स्मृतेप्रमाणमुच्यते अन्यापि च मध्यस्त्वं देहे गुणा।

हिपरीछ्यते तन्नमिमेत्वलायोनिनामीनांचपृथकत्पृथक्त् परिमाणंतन्नब्रूयाहं येनकुंडमानतः के
विस्तीर्ण्यथाप्राहुः खातंयावत्करात्मकं हेगुणादिहिहस्तादिकुंडेखातंविधीयते मध्यसूत्रंहिहि
स्तस्यसपादेत्रिंशत्पृथकं समपवास्तयस्त्रिंशदंगुलानिहिहस्तके कुंडेतमध्यसूत्रस्यमेवमश्वमेत
हयेन मेवंभवद्विरंगलत्वंखननस्यानउच्यते खननंहंगमाल्यातंमथानेहृच्चमनुच्यते गुणप्रधान
योर्मध्येप्रधानत्वत्पयोभवेत् कणमगत्वमस्येति वक्तव्यंभवतापदि यावत्कुंडस्यविस्तारःखननंता
वदीरितं इत्याशंक्यसिद्धग्रंथेयत्खननाहिविधीयते यस्मात्तत्रफलस्यैवहि गुणादिकमिष्यते यथे
वेतिस्मिनेतेषांहेगुणादिकमुच्यते फलांगुलानियावंतिहस्तश्चेत्रेभवंतिहि हिहस्तस्यकुंडस्यन
ताहेगुणमिष्यते हस्तस्यैत्रेगलाग्रत्रषट्सप्ताशासदेवतु शतानिपंचविंशेनतत्फलंमध्यसूत्र
के चतुर्विंशत्यंगुलानिविद्ध्याहिकरेतथानः अंगुलानिहिपंचाशदेकादशशतानिच नही
नमुच्यतेलिख्याचतवंवाहंसंयुतं चतस्रश्चतथापूर्वाःसतानयेववअंगुलानित्रयस्त्रिंश
देकादशशतानिच सप्तदशशतान्यष्टाविंशतिस्त्वंगुलानिच त्रिहस्तवत्तेत्रस्यमानमेवमुदी

रितं तन्मूलमंगलान्येकचत्वारिंशच्चतुर्थ्यंवा एकाचतुष्पंकिंचिद्धूरंलिख्याचतुष्पं चतुरंगु
लयुक्तानि शतानि त्रयोविंशति चतुर्हस्तस्य देवस्य मानमेतदुदीरितं मूलं तस्यांगुलान्यष्टच
त्वारिंशन्मितं भवेत् त्र्यंशस्त्र्यंततः पंचहस्ते देवांगुलानि तु सहस्रद्वयं शतान्यष्टचत्वारिंशतिवीज
मुच्यते अंगुलानि त्रयपंचाशद्विलेखितानान्यषड्यवाः मध्यस्त्रैत्विदंमानं षट्करे तत्र मुच्यते
षट्पंचाशदंगुलानि चतुस्त्रिंशच्छतानि च तन्मूलमष्टपंचाशदंगुलानि च षड्युवाः किंचिदूना
न्यधिकं एकाढ्यं हस्तकरस्य तु वेदिसंख्यासहस्राणि द्वात्रिंशत्सहितानि च मूलं चतुर्थ्यं वेसाक
त्रिषष्ठिरंगुलानि च अंगुलानि तयासमवद्धिः समयवास्तुनाः किंचिद्धूनामूलमस्य तु वहस्तस्य
कथ्यते शतानि त्वेकपंचाशच्चतुर्भिराधिकानि च अशीतिरंगुलीस्यु त्र्यहेत्र मानमिदं भवेत् द्वा।
सप्ततिस्त्वंगुलानि मूलमस्य प्रकीर्तितं फलानि सप्तस्य दशहस्तमितस्य च सहस्राणि भुसंख्या
नि भुतिसंख्याशतानि च वृष्टिश्च कपितांगुस्य तन्मूलं चतुष्पस्त्रकं वहेघे त्र्यचसमत्याधिकेस
मयवेत्तणा अत्वाधिकाभागंशनारवयेत्सुधीः द्विहस्तादिमितानां चतुर्न्यो ऽर्हदेदयतः फलानि

८।

ऊंगानि सुसाधितानि सेस्वर्णऊंभानि सहासनानि सुताम्रपात्रहयसंयुतानि सयत्नपत्राणि सवि
स्तराणि सुस्वादिमानानि तिलान्नपुष्पधूपोद्गतानि सुशोभनानि निवेधान्विविधासम्यक्कृविलो
कावहूशोभनाः सुसूक्ष्मसूत्राणि सुतन्तुघंटालत्वाचगाणितंतघा देवेंद्रा स्वमः सरलामकरोत्कोऽत्र वेदिका
रतिश्रीपरमहंसपरिव्राजकाचार्यविद्युधेंद्राश्रमसमयस्यपादशिष्यदेवेंद्राश्रमविरचितायां कुंडम
ण्डपविधानेसंग्रहेस् प्रकल्पयेसुचाविद्वान्वदमाणेनवर्त्मनाश्रीपर्णाशिशिपास्तारशापिप्रकृत
मांडपः गृहीत्वाविभनेहस्तमात्रंषड्विंशनाधनः विशन्याशोभवेद्दीवेदीतेरष्टभिर्भवेत प
कोशेनमितः कंठः सप्तभागमितंमुखं वेदीभ्यशेनविस्तारः कंठस्यपरिकीर्तितः श्रप्यकंठस
मानेस्यामुखेमार्गप्रकल्पयेत् कनिष्ठांगुलमानेनसार्द्धयोनिर्गमापव वेदीमध्येविधातव्या
भागेनैकेनकर्णिकात्रिदधीनवहिरंतस्यापकोशेनाभितोतरं तस्याखानेस्त्रिभिर्भागैर्हेतमर्हांश
नौवहिः स्वांशेनकेनपरितोदलानिपरिकल्पयेत् मेखलामुखवेघोः सास्यरितोर्धांशमानतः हू
दमूलाग्रयोऊंभोगणावेदाशकैः क्रमात् गर्तेपूगयस्समांशैः स्याद्दस्यानाहरीरितः षद्भिर

गे दृष्टभागो वैश्यः कृष्णोकृतिर्भवेत् हंसस्य वाहस्तनो वायो त्रिणोव मुख्यं लिखेत् मुखस्य दृष्टि भा
गेः स्यामे प्रोक्ते लक्षणं शुचः स्रुवस्य तु विंशतिभिर्भागैरारचयेत् स्रुवं हाविंशता हंसमाने स्रनरेत्
स्वकीर्तितं चतुर्भिर्दशैरग्नाहः कुर्षा स्यग्राहि तिस्थिरः अग्रमाहूर्पेण निर्विनैस्कैरगणपदा कृति
हेरमूलाग्र यो हंसी भवेत्कंकणभूषिता अथ होमविधिं वक्ष्ये सर्वमंत्रानुसारतः होमकुण्डं शुल्कस
मकम वृत्ता स्वाच सम्बोधितं अस्यासने च शुद्धोदिना भूतविशोधने कृत्वा प्राणप्रतिष्ठां च वि
न्यस्य मातृकं ततः विशेषविहितेनैव न्यासादिकं विधाय च प्राणानायम्य कुण्डस्य ततः संस्कारमा
रभेत् वीक्षणं मूलमंत्रेण शरीरेण प्रोक्षणं मतं शरीरेण ताडनं मतं अस्त्रेण ताडनं मतं अस्त्रे
णाभ्युक्षणं हारीत मंत्रेण प्रपूरणं समीकरणमस्त्रेण कर्मणा सेचनं मतं कुट्टनं चास्त्रमंत्रेण क ५२
वचेनैव मार्जनं गोमयेनोपलिप्याग्निं चंद्रसूर्यकलात्मना भावयित्वा त्रिणवेष्टसूत्रेण हृद
यानता संकुशाहता कुण्डस्य तदनंतरं अस्त्रपादनसंस्कारमंत्रेण ममजनेन वा संप्रोक्षणमणवेना।
यपोनिद भैलताड्येत् चतुर्दिक्षु कुशैर्वर्मीमंत्रमैस्त्रताडयेत् इत्यष्टादश संस्कारा कर्तव्या

ॐ ऋभुहृये क्रव्याद्दा ॐ संस्कारं चतुर्भिर्वीक्षणादिभि ॐ मध्ये त्रिकोणं तत् बाह्ये षट्कोणवेष्टितं बाह्ये
मके सरं त्वष्टदलं पद्मं ततो वहि: चतुरस्रं च तद्वहिः पुरं कृत्वा त्रिकोणके विलिख्य भुवने स्वर्ण्या वीजं वै
नारेणाश्रोक्षयेत ततश्च भुवनेश्वर्याः पीठं सम्यक् प्रपूजयेत आधारशक्तितः पीठमंत्रांते एवं वक्ष्यधीः
पीठशक्तयस्तस्याः पीठमंत्रश्च कथ्यते जया ख्याविजया पश्चाद जिता चापराजिता नित्या विलासिनी
दोग्ध्री त्वघोरा मंगला नवधा वागीशीश्वरपीठपीठा स्यनेन मस्त्रया ह्रीं मायः पीठमंत्रां पमावाहयाम्यि
त्वम्पूजयेत वागीश्वरीं मतस्नातां नीलेंदीवरसन्निभां वागीश्वरेसंयुक्तामुपचारैः एवं दर्शितैः संपू
ज्यें ॐ वागीश्व्याः शरीरमिति भावयेत मारणेयमारणेयपद्मान्योन्यपगोहृज्ज श्रानी पवद्भि पाचे
णमृद्दादिरदृतेन च एमशानाराचाममांसमृत्तिये वद्धिरुच्यते क्रव्याहृसंमजेन तस्य भागं कि विजय
शानात् प्रविशिष्टं तु संस्कृत्यांच्च तु भिर्वीक्षणादिभिः भूमध्यजवलाग्निभा समस्मैकं स्मरं त्वसोः पो
जयेद्दहृद्वीजेन चैव नमेषा पावकेन तदा नारेणमत्रितं तं वीघेन मुद्रामस्तीकृतं अस्त्रेणारक्षितं पश्चात तत
तत्रेणावगुंठितं आस्त्रितं त्रिः परिभ्राम्य ॐ रस्यापरिद्दहिणं वर्णक्रमेणा प्रणवो मंत्रोच्चारणाम्हा

सूर्यकं आत्मानो भिमुखं वह्निं ज्ञानस्वरूपमहीनलः वागीश्वर्याः संकामायाः स्वपत्न्याः शिविसंत्रि
यौ शिववीर्यापिपानस्यायोनावेवं विनिःक्षिपेत् मैथुनेनाविधियापश्चादघ्यादाचमनेतयोः ज्वा
लयेत्त्वनेनानेतमग्निमथसाधकः विलंगलह्रनदह्नतं पंचपुगमाभूतीर्थांच सर्वसंतापपक्वाहा
मेश्रोग्निज्वालितेमनः समस्तद्रामदर्पाग्निमग्नेमनेनामूना अग्निमज्वालितं वदेन्हुताशनेस्व
वर्णम मलेसमिह विश्वतोमुखे अनेनाग्निमुपस्थापतस्य अष्टादिकंन्यसेत् वैश्वानर जातवेद पं
पश्चादिदह्रवह लोहिताक्ष पदस्यां सर्वकर्माणि साधय वह्निंजायावधि एःप्रोक्तो मंत्रः पावकवल्ल
भः भ्रसस्मृगुऋषिश्छंदो गायत्र्याग्निस्तदेवता वीजशक्तिस्वरस्वाहा अष्टादिन्मूर्धन्यसेत् विन्यसे
दात्मनो देहे मंत्रैजिह्वाहविर्भुजः लिंगपायुशिरोवक्त्रघ्राणनेत्रेषु सर्वतः वह्निराध्यैषा सप्तुक्ता
साद्यांतासंविदः वर्णामंत्राः समुद्दिष्टा जिह्वानां सप्तचक्रमात् जिह्वास्तत्रिविधा प्रोक्ता गुणभेदे
नकर्मसु हिरण्यागगनारक्ता कृष्णान्या सुप्रभामता बहुरूपातिरक्ता च सात्विकाः सुभकर्म
सु पद्मरागासुवर्णा स्याल्लोहिताभः लोहिताः लोहिताचनत्वश्वेता धूम्रिणी चकरालिका राज

५२

स्फोरसनावह्निविहिता वश्यकर्मसु विश्व[illegible]मूर्तिस्फुलिंगिन्यो धूम्रवर्णा मनोजवा लोहिता च क
रालाख्या त्कालीना सम्पाईरिता पत्नाममनिमुक्तेति क्रूरकर्मसु मंत्रिभिः वह्निरेगमन ऋसे हेमिमेंद्रेव
याश्रुत सहस्राख्यिषेह्नतस्वरस्लिह्लाधृशिरईरिते उतिष्ठपुरुषायेति शिखायां पाधूम्रव्यापिनेकवचं सम
निह्लायनेवंह्नन्हृरायच यक्षमेतेषड्ंगेष्णानिपुक्तामनाङ्गुवे सप्तोरष्टोतनोप्स्मसेदाप्स्मनोजानवेद
सः सर्वांसवानेकशुद्धकहिपार्थसकेषु मरह्लाक्रमाख्यसेह्यतेनायथाक्रम मानवेदाः समन्ति
ह्रोरव्यवादनसंतकः भ्रष्टोदरजसंतोप्यावेष्टानराह्नपत्नथा कौमारतेजः स्वाहिस्वसंवोरेवमुखे
देवमुखेत्तथा तराग्नयेपरायास्वनंत्रंतावह्निमन्तयः आधारशक्तिमारभ्यपावहह्न नमेन्तं पीवसं
ह्नन्मविधिवन्नवशक्तिसमन्विताः पीताश्वेतारुणाकृष्णाधूम्रांतीव्रास्फुलिंगिनी रुचिराह्लादिनी
शोकाङ्कशानोनंवशक्तयः वीजनेषासनेदत्वाङ्गृत्रिमहलेनकल्पयेत इष्टशाशक्तिस्वस्तिकाभीतिमु
द्रेहोहेर्हेहोभिहारपतेजवाभं हेमाकल्पायसमस्त्रिनेत्रं ध्यायह्नह्निवह्नमौलिनताभिः परिधिवेत
नस्लोयेर्विष्णुहेर्मेखलोपरि गर्मेरगलंसमध्यस्थमेखलयापरस्तरेत निःशेषेदिग्वपरिधीस्थावी

वर्न्नमेविचक्षणः प्रादक्षिण्येनमंत्रन्यासेषुतस्मात्पद्मः कान्हायनोदिलाद्यावतियपोत्रतय
प्यापतिपात्र्यतिर्दयतिस्यासीनेकल्पसोस्यात् वह्नमात्रात्यालशवैकंकनकसुपर्वचेलवास्त्र्वसूवा
लामेरनरातवातिरोडुवतान्मेखलायामानेनवति ध्यानवह्निंयजेत्मध्येवह्निमंत्रेणसाधकः मूर्ध
घटस्थवकोणेषुनिक्षिप्त्वालातवीर्यनेत केसरेशक्रमार्गेणपूजयेद्दगदेवताः दलेषुपूजयेन्मूर्तीः
क्तिस्वस्तिकधारिणी लोकपालस्ततोदिक्षुनदस्यात्ति ततोवह्निःपश्चाद्दाद्यायुपाणिभ्यास्नुकस्नुवौना
वधोमरवे त्रिशः प्रतपपेद्दहोत्दर्भेनार्दपिसाधिकः तदग्नमध्यमस्त्लानिशोधयेन्नेपयाक्रम गृहीत्वा
वामहस्तेनमोक्षयेदस्तरेणनतो पुनः मन्त्रापयेत्तोकुशास्त्वेसाअन्यस्यालीसमारोपयेत्तयेद्दस्तवारि
णा नस्यापात्र्याविनिक्षिप्यसंस्कृतंवीक्षिणादिभिः उहृत्यवायवेगारान् कृत्वानेषुविनिःक्षिपेत इद
नायनमःइतिसाधकेस्तत्रकोविदः संवीक्ष्यपुगलमत्रो ज्योदहनलेक्षिपेत् वुपोहृदयमंत्रेणपाव
नीकरणंत्विदं हीमेनदर्भपुंजेननतोरेन्यान्येसचमंत्रेण श्रुत्रोविसस्लेयेद्दर्भमग्निद्योतनमीरितं ए
नेमहज्वालन्दर्भौस्वदर्पणाततनातनः नातवेदसितात्सयपेडुद्योतनमिदंमतं गृहीत्वाथततस्यमासान्त

५५

क्षिप्याग्नौ तल्लेस्त्रशेत् ॥ अंगुष्ठोपकनिष्ठाभ्यां दर्भैः प्रादेशसम्मिते ॥ धर्मोत्पवनीयात्स्रुवेणाहुतं मृतमवनं क्षि-
पे ॥ तदहृदमंत्रेणजुहुयादग्नौ नाम्नमेमुखे ॥ कृते संकल्पवनं कुर्यात्संस्कारः षडुदीरिताः ॥ प्रादेशमात्रं सम्य-
ग्विदर्भं युग्मं कृत्वोत्तरे ॥ निक्षिप्य भागे होतुः कृत्वा पवित्रमुत्तेतनयोत्सरेत् ॥ वामे नारीमिलाभागे दक्षिणे पिंगलेषु
नः ॥ सत्यानां मध्यतो ध्यात्वा कुर्याद्धोमं यथाविधि ॥ स्रुवेण दक्षिणाज्ज्ञानाः दायात्मो हदाधुनः ॥ जुहुयाद्दा-
पसोमाय स्वाहेति ततनैस्पवे ॥ बह्नौ विनेत्रसद्दावो विधवे ॥ रुद्दहीर्विष्णाकं मंत्रेणस्त्रुवेणान्यभागः
दाहायदक्षिणात् ॥ जुहुयादग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति मंत्रेण स्त्रुवेणान्यत्वे ॥ इत्यग्नौ तत्र वर्क्त्राणां कुर्या-
त्तुवाहनं बुधः ॥ सत्ताशभिव्याहृतिभिरान्येन जुहुयात्ततः ॥ जुहुयादग्निमंत्रेण त्रिवारं साथकोत्तमः ॥ ग-
र्भाधानं दिकावहेत्रियान्निवनेयेल्लमात् ॥ अर्हभिराज्याहुतिभिः मतवेनष्टपृथक् पृथक् ॥ गर्भा-
मं धानं पुंसवनं सीमंतोन्नयनं तथा ॥ अनंतरं जातकर्म नामकरणं तथाविहितैः ॥ क्रमणं पश्चादन्न-
माशनमीरितं ॥ चूडोपनयने भूयो महानाम्न्यमहाव्रतं ॥ तथोपनिषदो पश्चाद्गोदानो होदकोऽस्मतो
शुभेषु स्वविवाहांता क्रियास्ताः क्रूरकर्मसु ॥ मरणांतास्मृदिष्टाबद्देरागमवेदिभिः ॥ ततस्थापित

रोतस्य सेहस्मान्स्मतिपोजपेत समिधः पंच जुहुयान्मूलाय घृतसंयुतां मंत्रैनिष्ठागम त्रिलोकमाहृद्ध
येद्याविधि एवमेकेनजुहुयादेकामाहुतिं मंत्रविन्नरः अश्वदाय स्रुवेणान्नं चतरस्रस्रुचिविधायतां स्रु
वेणतिष्ठन्वेवाग्नौ देशिकोयतमानसः जुहुयादग्निमंत्रेणवैषडंतेनसंपदेः विघ्नेश्वरस्यमंत्रेणश्रद्धे
नसमन्वितेन च जुहुयादाहुतीः पंक्तिं च नृस्वाश्वपंक्तौ चतरसस्रपयाक्रमं सामान्यमर्वं तत्राणमत
दग्निमुखमतं ततः पीठसमभ्यर्चदेवतायाहुताशने अर्चयेद्ह्रिरूपांतानोदेवतामिष्टदायिनी
तन्मुखेजुहुयान्मीनौ पंचविंशतिसंख्यया आज्येनमूलमंत्रेणवक्त्रोकाकारणत्विदं वह्निदेवतयो
रैक्यमात्मनामहभावयेत मूलमंत्रेणजुहुयादाज्येनैकादशाहुतीः नाडीसंधानमुद्दिश्यमतत्याग
मवेहिभिः जुहुयाद्देगमुख्यानामाहुतीनामनुक्रमात एकैकमाहुतीमस्यकमाहुतीनासमर्पयेषा
साधकोत्तमः ततस्तिजुहुयाद्देगमुममु शेषेनतिलैर्वाकल्पदेशितेः द्रव्यैनीनाविधैर्वापिहोमं कु  ४५
र्यांद्यथेक्कया स्रुवापूर्णाहुतीकृत्वामूलमंत्रेणसाधकः ततस्तसांगावरणमुहासम्हद्दिदेवता
म् ७ नवांहहृनिरुद्धत्वाजिह्वादीनांविभावसोः एकैकामाहुतीं हुत्वामूलमंत्रेणसाधकः ततस्तसां

गाचरण मुद्रास्य हृदि देवताम् भुनर्व्याहृतिर्हुत्वा निष्ठालीनो विभावसोः एकैकामाहुतीं हुत्वा परिषिं
च्याग्निमात्मनि पावकं योजयित्वा स्वपरिधीनां परिस्तरान् नैमित्तिके हि होमे त्रीनित्येतु नदहोदिसान् प्र
संगा होमद्रव्याणां प्रमाणमभिधीयते कर्षमात्रं तु तं होमे पृक्षिमात्रं पयः स्मृतं उक्तानि पंचगव्यानि
तत्समानि मनीषिभिः तत्समं दधि दुग्धाभ्यां मत्समात्रं मधूदाहृतं दधिप्रसृतिमात्रं स्यात् लाजास्तु मुष्टिसंमि
ता सक्तुकास्तत्प्रमाणास्युः सकृद्वापि तथा हिता गुडः पलार्द्धमानः स्यात् इक्षुकेरीपि तथेरिता ग्रासार्द्धं
विकेमानस्याद्धितः पर्वाण्यपि स्मृता एकैकं पत्रपुष्पाणि तथा रूपाणि कल्पयेत् कदलीफलनारिंग
फलानि एकैकशो विदुः मातुलिंगं चतुर्थं स्यात् पनसं दशधा कृतं मृद्वीका नारिकेलानि खण्डीकृतानि बि
डपैः त्रिधा कृतं फलं बेल्वं कपित्थं खण्डितं त्रिधा उर्वारुकफलं होमे कल्पितं त्रिधा फलान्यन्यानि शा
णानि तत्समीपस्य दशांगुला दूर्वात्रयं समुद्दिष्टं गुडूचि च तथांगुला ब्रीहयो मुष्टिमात्रास्युः मुद्गमाष
यवा अपि तंडुलाः स्युः स्तदर्द्धांशाः कोद्रवा मुष्टिसंमिताः गोधूमाः स्फूकलमाविहिता मुष्टिमानतः
तिलाः स्युः लकेमात्राः स्युः सर्षपास्तत्प्रमाणकाः शुक्तिप्रमाणं तु लवणं मरिचान्येकविंशति प्रवदरमा

नेस्याद्रामवं तत्समं मतं चंदनागुरुकर्पूरकस्तूरीकुंकुमानि च चिवलीवीजमानानि कथितानि मनी
षिभिः अनलेऽनेन हविर्दूष्येत्तिलान्नं हविर्दूष्यते अन्नलेत्वंजनं दूष्ये घृतमेवान नविड्ः भवं तमेसहस्रा
णि संख्याप्रमानविद्यते वैश्वानरं स्थितं ध्यायेत्समिद्धोमेखसाधकः शाखानमो म्यहोमेषु निखिलाशेष
वस्तुषु वह्नेर्णी होमतो व्याधिवाधा नेत्रेधं नासिकायां मर्षाधिः हूयमोहे हो मस्तकेस्याद्यास्ये होमेऽपां
तेन निःसंविपश्चित प्रोक्तादिकल्पत्वोन वा हृत्वोन मन्त्रे वरे मुखं मध्ये शिरो दले पादांगुष्ठादिग्रता
दृह्देशाप्रो म्नेश्वं शान्तो दिश्युग्रेः कामकर्माणि रक्तसोमा रणेवा योगाकर्षणग्रहण ध्यतः स्वर्णसिंदूरवालार्क
कुंकुमसदृशसन्निभः सुवर्णरेतसो वर्णः शोभनः परिकीर्तितः भेरीवारिदहंसानां दृष्टनिवर्हः सुभाव
हः नागाचेपकज्ञापादलापद्यिकानिभः पद्मेशीवरकहारसार्धिणम्मृलसन्निभः पावकस्य सुभो
गप रत्ननेत्रवेदिभिः प्रदक्षिणास्यकंपाकप्रभाः शिखिनः शिवाः सुभदा जयमानस्य राष्ट्रस्या
पि विशेषतः कंदेडथ वलोधूमो वह्नेर्मोक्षः सुभावहः पिंगो वह्निरोगकरो शोषाभोराष्ट्रहानि मषितेन
पान कृष्णोहन वह्नेर्व्यपमानमाश्ये दक्षिणात पावेशिष्टहिनसाप्युवायसस्वरसन्निभाः स्वशव

९६

तेषां करात्वया मंत्रसाधनं मिदं मयोदि सर्वं यागरहस्येन लभ्यते सर्वं तु गरुत्वेनाप्यते स्नानमे
षसमयः श्रुतौ स्नानमेषसमयः श्रुतौ स्मृतौ आचर्यमानं तिष्ठमानि त्यगामेस्यते न हि विधिः प्रति
पातेनं नतो वश्यं पवेद्गुरोः भयात्समस्तजगतां शिवमप्रमेयं देवः करोतु जनलक्षोभिः मतो गुरु स्त्रि
हस्ती पतिः परमपालितमानतो नुसंततस्तरं तु भवसागरमातिरेकात् नेत्राग्निजे मनकलौ हप
ते मेली नाम्नी व्यासगौतमसदाशिवपाणिनीनाम् सार्व्यस्य चामरगुरोकवितास्मृतियो वेद च
वेदरूपया रघुनेदनस्य तेने परागथिता मालावाकृष्टेरचिते तनता कंठे विभूषणमभूयादुरगुना
घसमर्पिता इत्यसकलनचाप्यंणां पौरस्मरणचंद्रिका सर्वागमानुसारेण श्रीदेवेंद्राश्रमाम
वन इति श्री होमविधिः इति श्री परमहंसपरिव्राजकाचार्यवर श्रीविद्यये हाश्रमपूज्यपाद शि
ष्य श्री देवेंद्राश्रमविरचिता पौरस्मरणचंद्रिका समाप्ता ॥ ॥